

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ *κατά* ΕΛΛΑΔΟΣ
(Προσφυγή υπ' αριθ.29744/13)

ΑΠΟΦΑΣΗ
ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ
19 ΜΑΪΟΥ 2022

Η απόφασή αυτή είναι οριστική. Ενδέχεται να υποβληθεί σε συντακτική αναθεώρηση

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

Απόφαση ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ κατά ΕΛΛΑΔΟΣ

Στην υπόθεση Ζωγράφος και λοιποί κατά Ελλάδος,
Το ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ (Πρώτο Τμήμα)
συνεδρίασε σε επιτροπή αποτελούμενη από τους:

Krzysztof Wojtyczek (Πρόεδρο)

Erik Wennerström

Ιωάννη Κτιστάκη (Δικαστές)

και τον *Attila Teplán*, α.κ. αναπληρωτή γραμματέα του Τμήματος

Λαμβάνοντας υπόψη:

την προσφυγή (υπ' αριθ.29744/13) κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας και στην οποία
τριάντα τέσσερις υπήκοοι διαφορετικών υπηκοοτήτων («οι προσφεύγοντες»)
προσέφυγαν στο Δικαστήριο την 30^η Απριλίου 2013 βάσει του άρθρου 34 της
Σύμβασης περί Προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών
Ελευθεριών («η Σύμβαση»).

την απόφαση να φέρει εις γνώση της ελληνικής κυβέρνησης («η Κυβέρνηση») τις
καταγγελίες που σχετίζονται με τα άρθρα 3 και 13 της Σύμβασης όσον αφορά τη
φυλακή Κασσάνδρας και να κηρυχθεί η αίτηση απαράδεκτη κατά τα λοιπά,

το γεγονός ότι η αλβανική και βουλγαρική κυβέρνηση δεν άσκησαν το δικαίωμά τους
βάσει του άρθρου 36 § 1 της Σύμβασης να παρέμβουν στη διαδικασία,

τις παρατηρήσεις των μερών,

Έχοντας συζητήσει κατ' ιδίαν την 26^η Απριλίου 2022,

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία εκδόθηκε αυτήν την ημερομηνία:

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.Η υπόθεση αυτή αφορά τις συνθήκες κράτησης στην αγροτική φυλακή της
Κασσάνδρας

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΣΚΕΛΟΣ

2. Οι προσφεύγοντες, ο κατάλογος ονομάτων των οποίων εμφανίζεται στο παράρτημα, φυλακίζονται στις αγροτικές φυλακές Κασσάνδρας στο πλαίσιο προσωρινής κράτησης ή καταδικαστικής απόφασης. Εκπροσωπήθηκαν από τις κ. Ε.-Λ. Κούτρα, Δικηγόρο Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών & Ξ. Μωυσίδου, Δικηγόρο Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης.

3. Η Κυβέρνηση εκπροσωπήθηκε από τους αντιπροσώπους του πληρεξουσίου της, κ. Α. Δημητρακοπούλου και Μ. Γεράνη, Πάρεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

Ι. ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ ΤΗΣ ΥΠΟ ΚΡΙΣΗ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

4. Ο παρακάτω πίνακας δείχνει τους τόπους και τις περιόδους κράτησης κάθε προσφεύγοντος στις φυλακές Κασσάνδρας σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της Κυβέρνησης, τις κάρτες κρατουμένων και τα πιστοποιητικά που εκδόθηκαν από τον διευθυντή της φυλακής, τα οποία περιέχουν αναλυτικές πληροφορίες για τους προσφεύγοντες, τις ημερομηνίες της εισόδου, της απελευθέρωσης ή της μεταφοράς τους και των δωματίων ή των εγκαταστάσεων όπου κρατήθηκαν. Οι προσφεύγοντες δεν υποβάλλουν συγκεκριμένες παρατηρήσεις για αυτά τα δεδομένα.

Αρ. προσφεύγοντος	Κλειστός χώρος Κτίριο Α (δεν προσδιορίζεται δωμάτιο)	Ανοιχτός χώρος Κτίρια Β ή C/ αίθουσα θεραπείας	Ημι-ελευθερία	Ειδική αίθουσα
1	05/11/2012 – 11/11/2012	12/11/2012 – 25/06/2013 κτίριο Β, δωμάτιο 8	26/06/2013 – 21/03/2014	
2	18/01/2013 – 13/02/2014		14/02/2014 – 15/04/2014	

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

3	11/07/2012 – 18/07/2012	19/07/2012 – 06/03/2013 κτίριο C, δωμάτιο 12		
4	05/11/2012 – 11/11/2012	12/11/2012 – 01/02/2013 κτίριο B, δωμάτιο 7	02/02/2013 – 23/01/2014	
5	15/11/2011 – 27/03/2013 δεν προσδιορίζεται τύπος κράτησης 11/10/2013 – 22/11/2013 κρατήθηκε εκ νέου για να εκτίσει άλλη ποινή μετά από νέα καταδίκη βάση απόφασης που εκδόθηκε στις 13 Μαΐου 2013			
6	13/12/2012 – 20/12/2012	21/12/2012 – 26/05/2013 κτίριο B, δωμάτιο 6	27/05/2013 – 26/07/2013	
7		[αίθουσα θεραπείας] 28/01/2013 – τουλάχιστον έως την ημερομηνία σύνταξης των πρόσθετων παρατηρήσεων		

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

8	21/12/2012 – 02/01/2013	03/01/2013 – 16/04/2013 κτίριο Β, δωμάτιο 8		
9	18/12/2012 – 20/12/2012	21/12/2012 – 05/03/2013 κτίριο Β, δωμάτιο 6		
10	12/11/2012 – 28/04/2013		29/04/2013 – τουλάχιστον έως την ημερομηνία σύνταξης των πρόσθετων παρατηρήσεων	
11	13/12/2012 – 20/12/2012	21/12/2012 – 25/04/2013 κτίριο Β, δωμάτιο 6	26/04/2013 – 07/10/2013	08/10/2013 – 29/10/2013
12	28/01/2013 – 28/06/2013			
13	21/12/2012 – 24/12/2012	25/12/2012 – 22/05/2013 κτίριο C, δωμάτιο 11		23/05/2013 – 30/05/2013
14	05/05/2011– 11/05/2011	12/05/2011 – 19/06/2013 κτίριο C, δωμάτιο 9		
15	30/10/2012 – 01/11/2012	02/11/2012 – 02/01/2013 κτίριο C, δωμάτιο 11	03/01/2013 – 17/04/2013	18/04/2013 – 25/04/2013

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

16	13/12/2012 – 20/12/2012	21/12/2012 – 14/04/2013 κτίριο Β, δωμάτιο 6	15/04/2013 – 03/11/2013	04/11/2013 – 21/02/2014
17	21/11/2012 – 24/11/2012	25/11/2012 – 26/09/2013 κτίριο C, δωμάτιο 12		
18	16/07/2012 – 20/07/2012	21/07/2012 – 19/03/2013 κτίριο Β, δωμάτιο 6		20/03/2013 – 28/03/2013
19	21/12/2012 – 02/01/2013 24/10/2013 – 24/02/2014	03/01/2013 – 03/03/2013 κτίριο C, δωμάτιο 10	04/03/2013 – 23/10/2013	
20	18/12/2012 – 20/12/2012	21/12/2012 – 04/06/2013 κτίριο Β, δωμάτιο 6	05/06/2013 – 04/12/2013	05/12/2013 – 20/12/2013
21	11/06/2012 – 20/06/2012	21/06/2012 – 15/08/2012 κτίριο C, δωμάτιο 12	16/08/2012 – 23/04/2013	
22	21/11/2012 – 24/11/2012	25/11/2012 – 19/04/2013 κτίριο Β, δωμάτιο 8		
23	21/12/2012 – 02/01/2013	03/01/2013 – 28/02/2013 κτίριο C, δωμάτιο 10		

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

24	03/09/2012 – 05/09/2012	06/09/2012 – 22/01/2013 κτίριο Β, δωμάτιο 8		23/01/2013 – 24/01/2013
25	21/12/2012 – 23/12/2012	24/12/2012 – 18/04/2013 κτίριο Β, δωμάτιο 7		
26	17/09/2012 – 19/09/2012	20/09/2012 – 14/10/2012 κτίριο C, δωμάτιο 10	15/10/2012 – 22/08/2013	23/08/2013 – 23/09/2013
27	03/08/2012 – 07/08/2012	08/08/2012 – 24/05/2013 κτίριο C, δωμάτιο 12		
28	26/10/2012 – 29/10/2012 11/11/2013 – 29/11/2013	30/10/2012 – 05/05/2013, κτίριο Β, δωμάτιο 7 Παραβίασε την άδεια εξόδου		
29	11/04/2012 – 18/04/2012	19/04/2012 – 26/03/2013 κτίριο C, δωμάτιο 10		
30	17/08/2012 – 24/08/2012	25/08/2012 – 07/05/2013 κτίριο C, δωμάτιο 12	08/05/2013 – 07/08/2013	
31	03/09/2012 – 25/01/2013			

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

32	Δεν προσδιορίζεται η προηγούμενη περίοδος 11/10/2013 – 20/11/2013	21/11/2013 – δεν προσδιορίζεται ημερομηνία κτίριο Β, δωμάτιο 8		
33	16/01/2013 – 24/01/2013	25/01/2013 – 26/08/2013 κτίριο C, δωμάτιο 12		
34	17/10/2012 – 29/10/2012 09/02/2013 – 23/01/2014 δεν προσδιορίζεται τόπος κράτησης	30/10/2012 – 06/02/2013, κτίριο C, δωμάτιο 11 [06/02/2013 – 09/02/2013 Παραβίασε την άδεια εξόδου]		

5. Στις 15 Μαρτίου 2013, οι προσφεύγοντες που προσδιορίστηκαν με τους αρ. 1, 2, 4 έως 8, 10 έως 20, 22, 25 έως 30 και 32 έως 34, καθώς και τρεις άλλοι συγκαταόμενοι, απεύθυναν αίτημα, βάσει του άρθρου 572 του Κ.Π.Δ., προς τον Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών Πολυγύρου, ο οποίος ήταν αρμόδιος εποπτεύων εισαγγελέας των φυλακών Κασσάνδρας. Διαμαρτυρήθηκαν για τις συνθήκες κράτησής τους. Επικαλούμενοι πολλαπλές διατάξεις της Σύμβασης, ζήτησαν να ληφθούν άμεσα μέτρα για τη βελτίωση των συνθηκών κράτησης. Οι αιτούντες ισχυρίζονται ότι δεν έλαβαν απάντηση από τον εποπτεύοντα εισαγγελέα και ότι δεν υπήρξε βελτίωση των συνθηκών κράτησης.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

A. Η εκδοχή των προσφευγόντων για τις συνθήκες κράτησής τους

6. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι κρατήθηκαν υπό απάνθρωπες και εξευτελιστικές συνθήκες. Συγκεκριμένα, ισχυρίζονται ότι είχαν ένα συναρμολογούμενο κρεβάτι και ένα κομοδίνο και ότι είχαν μόνο αυτοσχέδια μαξιλάρια, φτιαγμένα από τους κρατούμενους με ρούχα. Ελλείπει τραπεζαρία, οι κρατούμενοι θα έτρωγαν στα κρεβάτια με πολύ βρώμικα και παλιά στρώματα. Τα δωμάτια δεν ήταν εξοπλισμένα με καρέκλες ή τραπέζια. Σύμφωνα με τους προσφεύγοντες, ο αριθμός των κρατούμενων ανά δωμάτιο ήταν περίπου 17 και κάθε κρατούμενος είχε λιγότερο από 3 τετραγωνικά μέτρα προσωπικού χώρου. Τα κρεβάτια θα είχαν απόσταση μεταξύ τους 20 εκατοστά.

7. Ισχυρίζονται ότι σε κάθε δωμάτιο υπήρχαν δύο τουαλέτες, η μία από τις οποίες είχε μετατραπεί σε χώρο ντους από όπου έβγαιναν αρουραίοι. Λένε ότι, κατά μέσο όρο, μια τουαλέτα αντιστοιχούσε σε 17 άτομα και ότι οι συνθήκες υγιεινής ήταν πρωτόγονες έως και άθλιες. Σύμφωνα με αυτούς, δεν υπήρχε ούτε πλυντήριο ρούχων ούτε κλίβανος και όλα τα σεντόνια έπρεπε να πλυθούν στο χέρι.

8. Οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι τα γεύματα ήταν κακής διατροφικής ποιότητας, γεγονός που θα συνέβαλε στην αποδυνάμωση του ανοσοποιητικού τους συστήματος. Σύμφωνα με αυτούς, το κρέας προσφερόταν μόνο μία φορά την εβδομάδα και σε πολύ μικρές ποσότητες και όσοι εργάζονταν στην κουζίνα δεν ελέγχονταν για μολυσματικές και μεταδοτικές ασθένειες.

9. Οι προσφεύγοντες προσθέτουν ότι η θέρμανση ήταν ανοιχτή από τις 19.30 έως τις 21.30, κάτι που θα ήταν τραυματικό για τους κρατούμενους, οι οποίοι έτρεμαν από το κρύο ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της νύχτας. Οι συλληφθέντες είχαν στη διάθεσή τους μόνο μια κουβέρτα και κοιμόντουσαν φορώντας πουλόβερ. Η υγρασία έκανε το περιβάλλον ακόμα πιο ανθυγιεινό.

10. Οι προσφεύγοντες παραπονέθηκαν επίσης για έλλειψη ψυχαγωγικών και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και προετοιμασίας για την επανένταξη των κρατούμενων. Λένε ότι οι κρατούμενοι δεν είχαν επαρκή πρόσβαση σε πληροφορίες (εφημερίδες, διαδίκτυο, για παράδειγμα). Σύμφωνα με αυτούς, στην αυλή της

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

φυλακής υπήρχαν μόνο έξι τηλέφωνα για περισσότερους από 170 κρατούμενους, τα οποία ήταν διαθέσιμα μέχρι τις 17:30, ώρα κλεισίματος της αυλής, αλλά άχρηστα όταν έβρεχε αφού η αυλή δεν ήταν καλυμμένη.

11. Ισχυρίζονται ότι η ιατρική παρακολούθηση ήταν ανεπαρκής και ότι οι εγκαταστάσεις υγιεινής μοιράζονταν με άτομα που έπασχαν από μολυσματικές και μεταδοτικές ασθένειες. Λένε ότι δεν υπήρχε γιατρός στη φυλακή, αντίθετα με ό,τι προέβλεπε η νομοθεσία, ούτε ψυχίατρος, ότι γιατρός επισκεπτόταν το σωφρονιστικό κέντρο μία ή δύο φορές την εβδομάδα και ότι νοσηλεύτρια φρόντιζε τις ανάγκες σε φάρμακα. Ισχυρίζονται ότι οι μη καπνιστές τρόφιμοι εκτέθηκαν στο παθητικό κάπνισμα. Υποδεικνύουν ότι ο προσφεύγων υπ' αριθμ. 24 υπέφερε από ηπατίτιδα κατά τη διάρκεια της κράτησής του, χωρίς να διευκρινίζουν σε ποια φυλακή και χωρίς να παρέχουν άλλα ιατρικά στοιχεία για την κατάσταση της υγείας του. Δεν παρασχέθηκαν στο Δικαστήριο συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση της υγείας των κρατουμένων.

12. Οι προσφεύγοντες περιγράφουν γενικά, χωρίς να αναφέρουν συγκεκριμένα, ότι αρκετοί κρατούμενοι ήταν τοξικομανείς και ότι όσον αφορά τη διαδικασία απεξάρτησης δεν υπήρχε ιατρική φροντίδα. Ισχυρίζονται ότι, κατά τη φυλάκισή τους, αυτοί οι κρατούμενοι υποβλήθηκαν σε «απότομη αποτοξίνωση», χωρίς ιατρική παρακολούθηση από ειδικό και ψυχολόγο. Κατά τη διάρκεια των πρώτων ημερών, οι τοξικομανείς είχαν στερηθεί πλήρως τις θεραπείες υποκατάστασης, γεγονός που έθετε άμεσα σε κίνδυνο τη σωματική και ψυχολογική τους ακεραιότητα ή τη ζωή τους. Ωστόσο, οι αιτούντες δεν διευκρινίζουν ποιοι ήταν οι τοξικομανείς κρατούμενοι ή πώς είχαν επηρεαστεί από τις υποτιθέμενες ελλείψεις στη θεραπευτική διαδικασία.

B. Η εκδοχή της Κυβέρνησης για τις συνθήκες κράτησης

13. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι οι Φυλακές Κασσάνδρας είναι αγροτική φυλακή που ανήκει στα ειδικά σωφρονιστικά ιδρύματα, η λειτουργία των οποίων διέπεται από το άρθρο 19 του Σωφρονιστικού Κώδικα (Ν. 2776/1999). Αναφέρει ότι αυτό το ίδρυμα είναι μία από τις τέσσερις αγροτικές φυλακές στην Ελλάδα που αποτελείται από ένα κεντρικό ίδρυμα και τρία παραρτήματα: Ξενοφώντος, Καρακάλλου και Ποιμνίου.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

14. Η κεντρική εγκατάσταση αποτελούνταν από τρία κτίρια στα οποία στεγάζονταν οι χώροι διαβίωσης των κρατουμένων, η κουζίνα, ο φούρνος, το δωμάτιο ανάπαυσης, η βιβλιοθήκη, η αποθήκη κουβερτών και κρεβατιών, το πλυσταριό, ο αθλητικός χώρος και η ειδική αίθουσα όπου παρέμεναν οι αλλοδαποί εν αναμονή της απέλασης. Γύρω από τα κτίρια υπήρχε φράχτης από συρματοπλέγμα.

15. Ο ειδικός χώρος όπου διέμεναν αλλοδαποί που περίμεναν την απέλαση είχε εμβαδόν 27,30 τετραγωνικά μέτρα και διέθετε τουαλέτα και ντους. Ήταν εξοπλισμένο με κρεβάτια, κρεμάστρες, τηλεόραση, τραπέζι και ψυγείο και μπορούσε να φιλοξενήσει έως τέσσερα άτομα ή περίπου 6,5 τετραγωνικά μέτρα ανά άτομο.

16. Η κεντρική εγκατάσταση περιλάμβανε το κτίριο των διοικητικών υπηρεσιών, ένα ιατρείο, ένα οδοντιατρείο, ένα φαρμακείο, μια αίθουσα επισκέψεων, ένα μίνι μάρκετ και μια αίθουσα αναψυχής. Οι εγκαταστάσεις του κεντρικού καταστήματος θα περιλάμβαναν επίσης μονάδες ζωικής και φυτικής παραγωγής, ηλεκτρολογικά, μηχανολογικά και ξυλουργικά εργαστήρια, αποθήκες, εκκλησία, αίθουσες προσωπικού και ένα κτίριο κρατουμένων σε καθεστώς ημιελευθερίας που ονομάζονταν «λογοτιμητές», αυτοί δηλαδή που τιμούν τον λόγο τους.

17. Σύμφωνα με έγγραφο που συνέταξε ο διευθυντής της φυλακής, οι κρατούμενοι της φυλακής διέμεναν στα τρία κτίρια Α, Β και Γ, με εξαίρεση τους κρατούμενους σε καθεστώς ημιελευθερίας. Το κτίριο Α, ένας κλειστός χώρος, περιλάμβανε τα δωμάτια 1 έως 4. Τα κτίρια Β και Γ, ανοιχτοί χώροι, περιλάμβαναν τα δωμάτια υπ'αριθμ. 5 έως 12. Οι τρόφιμοι στο κτίριο Α θα θεωρούνταν κρατούμενοι κλειστής φυλακής. Οι κρατούμενοι στα Κτίρια Β και Γ φέρονται να βγαίνουν καθημερινά έξω για αγροτικές εργασίες. Τα δύο είδη κτιρίων χωρίζονταν μόνο με έναν απλή χαμηλή περίφραξη.

18. Η κυβέρνηση εξήγησε ότι καθένα από τα τρία κτίρια είχε τέσσερα δωμάτια, ήτοι συνολικά δώδεκα δωμάτια. Κάθε δωμάτιο είχε επιφάνεια 80 τετραγωνικά μέτρα και χωρητικότητα να φιλοξενήσει 15 έως 20 κρατούμενους. Η επίσημη χωρητικότητα της φυλακής ήταν 280 έως 300 κρατούμενοι, αλλά ο πληθυσμός των φυλακών ήταν, κατά την εν λόγω περίοδο, πολύ χαμηλότερος από αυτή τη χωρητικότητα. Ειδικότερα, ο αριθμός των κρατουμένων θα ανερχόταν στους 184 την 9^η Μαΐου 2014

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

στους 168 την 18^η Ιουλίου 2013, στους 175 την 1^η Ιανουαρίου 2013 και στους 139 την 1^η Οκτωβρίου 2012. Η κυβέρνηση αναφέρει επίσης ότι ο μέσος αριθμός κρατούμενων ήταν 166, που κατά την άποψή της επιβεβαιώθηκε από τους ισχυρισμούς των προσφευγόντων ότι υπήρχαν έξι τηλέφωνα για περισσότερα από 170 άτομα. Επιπλέον, περίπου 66 από τους κρατούμενους βρίσκονταν σε καθεστώς ημιελευθερίας, δηλαδή περίπου 100 κρατούμενοι που έμεναν στα δώδεκα δωμάτια που αναφέρονται παραπάνω. Η κυβέρνηση υποστήριξε ότι σε κάθε δωμάτιο με εμβαδόν 80 m², κάθε κρατούμενος θα είχε στη διάθεσή του 8 τετραγωνικά μέτρα κατά μέσο όρο.

19. Η κυβέρνηση αναφέρει ότι κάθε δωμάτιο αποτελούνταν από ένα καθιστικό και δύο τουαλέτες, η μία από τις οποίες χρησίμευε ως ντους. Επίσης, ισχυρίζεται ότι η ανακαίνιση των χώρων υγιεινής είχε ανατεθεί σε κατασκευαστική εταιρεία.

20. Προσθέτει ότι ο κύριος χώρος ήταν εξοπλισμένο με κρεβάτι με στρώμα για κάθε κρατούμενο και κρεμάστρες, ότι οι κρατούμενοι μπορούσαν να προμηθευτούν μαξιλάρια από το μίνι μάρκετ της φυλακής και ότι τα δωμάτια ήταν εξοπλισμένα με ψυγείο, τηλεόραση και τραπέζι με πάγκο για να τρώνε και να γράφουν εκεί οι κρατούμενοι.

21. Η Κυβέρνηση αναφέρει ότι στις δύο πλευρές κάθε δωματίου υπήρχαν τρία παράθυρα διαστάσεων 1,60 x 1,80 μέτρα και ότι σε κάθε μπάνιο υπήρχε ένα παράθυρο- φινιστρίνι διαμέτρου 0,50 m έως 0,60 μέτρα. Οι εν λόγω χώροι, κατά την ίδια, φωτίζονταν με ρεύμα και αερίζονταν με δύο ανεμιστήρες.

22. Οι κρατούμενοι τοποθετήθηκαν στις δώδεκα μεγάλες αίθουσες των κτιρίων του κεντρικού ιδρύματος δυνάμει απόφασης του συμβουλίου των φυλακών. Οι κρατούμενοι που τοποθετούνταν στους ανοιχτούς χώρους είχαν τη δυνατότητα να εργαστούν στις διάφορες ομάδες εργασίας υπό επίβλεψη και, μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα, μπορούσαν να τοποθετηθούν σε ειδικευμένες θέσεις εργασίας (στον αχυρώνα, το εργαστήριο μηχανικών κ.λπ.) και έμεναν στο κτίριο του κεντρικού καταστήματος που προορίζεται για κρατούμενους σε καθεστώς ημιελευθερίας ή στα παραρτήματα. Οι κρατούμενοι που τοποθετούνταν στον κλειστό χώρο δεν μπορούσαν

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

να συμμετάσχουν σε γεωργικές ή κτηνοτροφικές εργασίες έως ότου έχουν περάσει ορισμένο χρόνο στη φυλακή και να χαρακτηριστούν ως κρατούμενοι με ημιελευθερία, οι οποίοι μπορούσαν να γίνουν δεκτοί στον ανοιχτό χώρο της φυλακής. Ωστόσο, αυτοί οι κρατούμενοι θα μπορούσαν να τοποθετηθούν σε άλλες θέσεις εργασίας (για παράδειγμα στην κουζίνα ή στην καθαριότητα).

23. Η κυβέρνηση λέει ότι όλοι οι κρατούμενοι μπορούσαν να παρακολουθήσουν τηλεόραση και να ακούσουν ραδιόφωνο καθώς και να παρακολουθήσουν διάφορες εκδηλώσεις στην αίθουσα αναψυχής. Κατά την ίδια, κατά τη διάρκεια του 2012, κάθε Πέμπτη και Παρασκευή προσφερόταν ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που ονομάζεται «συμβουλευτική σε κρατούμενους».

24. Κατά την ίδια, η φυλακή είχε κεντρική θέρμανση με πετρέλαιο και ζεστό νερό υπήρχε καθημερινά από τις 12 έως τις 13:00 και το βράδυ από τις 20:00 έως τις 22:00. Όταν έκανε κρύο, η διάρκεια της θέρμανσης παρατεινόταν, κατά την ίδια.

25. Η κυβέρνηση εκτόνησε ένα ημερήσιο πρόγραμμα για τους κρατούμενους του κλειστού χώρου και του ανοιχτού χώρου, σύμφωνα με το οποίο έπρεπε να παραμείνουν στους κοιτώνες από τη δύση του ηλίου μέχρι τις 7.30 και στη συνέχεια από τις 13.30 έως τις 14.30. Διευκρινίζει ότι το καθημερινό πρόγραμμα των υπολοίπων κρατουμένων ήταν προσαρμοσμένο στις ιδιαιτερότητες της κάθε περίπτωσης και στο έργο που τους ανατέθηκε. Έτσι, ανάλογα με τις ανάγκες των ζώων, κάποιοι κρατούμενοι που είχαν τοποθετηθεί στον αχυρώνα δεν έμειναν στους κοιτώνες. Κάποια εμπιστοσύνη είχε δοθεί στους κρατούμενους που για το λόγο αυτό αποκαλούνταν «λογοτιμητές».

26. Η κυβέρνηση λέει ότι τα γεύματα σερβίρονταν τρεις φορές την ημέρα: πρωινό στις 7.30, μεσημεριανό στις 13.00 και δείπνο τριάντα λεπτά πριν από τη δύση του ηλίου, και ότι περιλάμβαναν κρέας, ψάρι, αμυλώδη, λαχανικά και φρούτα. Παρουσιάζει διάφορα μενού από το 2012, το 2013 και το 2014. Προσθέτει ότι μια ειδική τραπεζαρία βρισκόταν έξω από την κουζίνα και ήταν εξοπλισμένη με τιμεντένια τραπέζια και καρέκλες. Ήταν μια στεγασμένη υπαίθρια τραπεζαρία που χρησιμοποιείται κυρίως από την άνοιξη.

27. Η κυβέρνηση εξήγησε ότι απορρυπαντικά και απολυμαντικά αγοράζονταν και προμηθεύονταν σε κρατούμενους καθημερινά. Λέει ότι τουλάχιστον κάθε τρεις μήνες

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

γινόταν απολύμανση, απεντόμωση και εξόντωση αρουραίων. Προσκόμισε τιμολόγια, δελτία αποστολής και άλλα αποδεικτικά στοιχεία.

28. Η κυβέρνηση λέει ότι η φυλακή διέθετε επίσης ιατρείο, αίθουσα οδοντιατρικής φροντίδας, φαρμακείο και αίθουσα θεραπείας χωρητικότητας 10 κλινών. Ισχυρίζεται ότι γενικός ιατρός από το δημόσιο ίδρυμα υγείας (κέντρου υγείας) επισκεπτόταν τις εγκαταστάσεις τρεις ημέρες την εβδομάδα. Προσθέτει ότι κάθε πρωί στη φυλακή εφημέρευε μια νοσοκόμα και ότι ένας οδοντίατρος πήγαινε εκεί μια μέρα την εβδομάδα και όποτε υπήρχε επείγουσα ανάγκη. Ισχυρίζεται ότι το ιατρείο υποδεχόταν καθημερινά κρατούμενους και όσοι δεν μπορούσαν να νοσηλευτούν εκεί παραπέμπονταν σε εξωτερικούς χώρους δημόσιας υγείας και νοσοκομεία.

29. Η κυβέρνηση λέει ότι τα είδη προσωπικής υγιεινής παρέχονταν στους κρατούμενους από τη φυλακή και ότι υπήρχε χώρος για ρούχα και παπούτσια για όσους το χρειάζονταν.

30. Η κυβέρνηση διαβεβαιώνει ότι ελήφθησαν όλα τα προληπτικά μέτρα σε περίπτωση μολυσματικών ασθενειών. Είχαν γίνει προαιρετικές εξετάσεις φαρμάκων και εμβολιασμοί και η φυλακή είχε προμηθευτεί *αντιϊικά φάρμακα*. Σύμφωνα με πληροφορίες, τοποθετήθηκαν αντισηπτικά προϊόντα σε όλους τους χώρους της φυλακής και αγοράστηκαν μάσκες, ρόμπες και γάντια μιας χρήσης.

31. Σύμφωνα με πληροφορίες, όλοι οι κρατούμενοι υποβλήθηκαν σε εξετάσεις γιαφυματίωση και μερικές φορές γίνονταν ακτινογραφίες ή έλεγχοι πνευμόνων. Οι κρατούμενοι με φυματίωση θα τοποθετούνταν σε απομόνωση και τους δόθηκε η κατάλληλη ιατρική περίθαλψη. Δόθηκε κατάλογος που εμφάνιζε τα ονόματα των προσφευγόντων, τις ημερομηνίες της ιατρικής και οδοντιατρικής θεραπείας που έλαβαν. Στην κουζίνα θα απασχολούνταν μόνο κρατούμενοι που είχαν υποβληθεί σε υγειονομικό έλεγχο.

32. Η Κυβέρνηση βεβαιώνει ότι η φυλακή διέθετε εννέα θαλάμους καρτοτηλεφώνου που ήταν τοποθετημένοι στην αυλή του ανοιχτού και του κλειστού χώρου. Για τις ανάγκες των κρατουμένων σε ημιελευθερία υπήρχαν επίσης τρεις επιπλέον τηλεφωνικοί θάλαμοι και ένα τηλέφωνο σε καθένα από τα παραρτήματα Καρακάλλου και Ποιμνίου.

II. ΤΟ ΣΧΕΤΙΚΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ

A. Σχετική εσωτερική νομοθεσία και πρακτική

33. Όσον αφορά το εθνικό δίκαιο και πρακτική που σχετίζονται με την παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο παραπέμπει στην απόφασή του, Χατζηβασιλειάδης κατά Ελλάδος (αρ. 51618/12, §§ 17-21, 26 Νοεμβρίου 2013) και Κανάκης κατά Ελλάδος (αρ. 2) (αρ. 40146/11, § 62, 12 Δεκεμβρίου 2013).

34. Ειδικότερα, το άρθρο 19 του Σωφρονιστικού Κώδικα, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών, προέβλεπε στο σχετικό εν προκειμένω μέρος του:

«1. Τα σωφρονιστικά καταστήματα διακρίνονται σε α) γενικά β) ειδικά και γ) θεραπευτικά.

(...)

3. Ειδικά ιδρύματα είναι οι αγροτικές φυλακές, η Κεντρική Αποθήκη Υλικού Φυλακών, τα σωφρονιστικά καταστήματα ανηλίκων και τα κέντρα τοποθέτησης σε καθεστώς ημιελευθερίας (...).”

35. Όσον αφορά τον ρόλο του Συνηγούρου του Πολίτη, ανεξάρτητης διοικητικής αρχής που κατοχυρώνεται στο άρθρο 103 § 9 του Συντάγματος, το Δικαστήριο παραπέμπει στην απόφασή του στην υπόθεση Ζαμπέλος και λοιποί κατά Ελλάδος αρ.1167/15, § 36, 17 Μαΐου 2018).

B. Η επίσκεψη του Συνηγούρου του Πολίτη στις φυλακές Κασσάνδρας

36. Την 22^α Ιανουαρίου 2014, ο Συνηγόρος του Πολίτη πραγματοποίησε επίσκεψη στις φυλακές Κασσάνδρας μετά από καταγγελία που είχε λάβει σχετικά με τις συνθήκες κράτησης στο ίδρυμα αυτό και βάσει των άρθρων 4 §5 του ν. 3094/2003 και 52§7 του σωφρονιστικού κώδικα, που τον εξουσιοδοτούν να πραγματοποιεί επισκέψεις σε χώρους κράτησης. Ενήργησε επίσης στο πλαίσιο των νέων αρμοδιοτήτων που του είχε αποδώσει ο Ν. 4228/2014 ως εθνικός μηχανισμός για την πρόληψη των βασανιστηρίων.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

37. Στην έκθεσή του της 17^{ης} Οκτωβρίου 2014, ο Συνήγορος επεσήμανε ότι λόγω της ιδιαιτερότητας και του σκοπού του θεσμού των αγροτικών κέντρων κράτησης καθώς και της οργάνωσης του κέντρου κράτησης, τα κτίρια ήταν, στις περισσότερες περιπτώσεις, οργανωμένα και σχεδιασμένα λαμβάνοντας εύλογα υπόψη τον διαχωρισμό και την κατανομή των κρατουμένων. Σύμφωνα με τον ίδιο, ήταν μια πολύ διαφορετική οργάνωση σε σχέση με άλλα σωφρονιστικά καταστήματα.

38. Σύμφωνα με την έκθεση, το σωφρονιστικό ίδρυμα είχε συνολική έκταση 420 εκταρίων. Ο κεντρικός τομέας των Φυλακών Κασσάνδρας ήταν έκτασης περίπου 240 εκταρίων, αποτελούμενος από ένα κτίριο για τα γραφεία διοίκησης και τρία κτίρια (Α, Β και Γ) για χώρους διαμονής κρατουμένων. Από τη δήλωση του διευθυντή της φυλακής και από την υπουργική απόφαση με αρ. 93316 της 15^{ης} Νοεμβρίου 2013 προκύπτει ότι κάθε κτίριο ήταν ικανό να φιλοξενήσει 80 κρατούμενους. Κατά την ημερομηνία της επίσκεψης του Συνηγόρου του Πολίτη, ο αριθμός των κρατουμένων ανερχόταν συνολικά στα 180 άτομα, εκ των οποίων 115 διέμεναν στον κεντρικό τομέα και 65 εκτός αυτού. Από αυτούς τους 115 κρατούμενους, οι 32 διέμεναν στο κτίριο Α, τον «κλειστό» χώρο και οι 83 στα κτίρια Β και Γ, τους «ανοιχτούς» χώρους.

39. Ο Συνήγορος σημείωσε ότι η διαφορά μεταξύ αυτών των δύο τύπων χώρων ήταν ότι οι κρατούμενοι στα κτίρια Β και Γ εργάζονταν υπό επίβλεψη έξω από τα κτίρια και σε διαφορετικές μονάδες εργασίας (για παράδειγμα, φυτική και ζωική παραγωγή, εργαστήρια ή αποθήκες) ενώ εκείνοι στο Κτίριο Α εργάζονταν σε συνήθεις θέσεις εργασίας στα κτίρια (π.χ. καθαρισμός) μέχρι να μεταφερθούν στις διάφορες μονάδες που προαναφέρθηκαν προτού μεταβούν τελικά στο καθεστώς ημιελευθερίας. Η αλλαγή του καθεστώτος αποφασίζεται από το συμβούλιο των φυλακών με κριτήρια που πιθανώς σχετίζονται με την καλή συμπεριφορά των κρατουμένων και την καλή λειτουργία της φυλακής.

40. Καθένα από τα τρία κτίρια διέθετε τέσσερα δωμάτια, το καθένα με εμβαδόν περίπου 80 τετραγωνικά μέτρα, καθώς και μια εσωτερική αυλή, και επικοινωνούσαν μέσω μιας κοινής αυλής προσβάσιμης από όλα τα κτίρια. Όταν οι κρατούμενοι έβγαιναν έξω, δηλαδή από τις 8 το πρωί έως τις 13:30 και από τις 14:30 έως τις 17.00,

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

οι πόρτες ανάμεσα στις αυλές έμεναν ανοιχτές και εκμεταλλεύονταν αυτόν τον μοναδικό χώρο. Από τις 08:00 έως τις 13:30, οι κρατούμενοι των κτιρίων Β και Γ εργάζονταν έξω από τα κτίρια και οι κρατούμενοι του κτιρίου Α ήταν συνεπώς οι μόνοι που χρησιμοποιούσαν την κοινή αυλή. Την ημέρα της επίσκεψης του Συνηγόρου, περίπου 10 με 12 κρατούμενοι έμεναν σε κάθε δωμάτιο. Κάθε δωμάτιο ήταν εξοπλισμένο με μια τουαλέτα, δύο νιπτήρες και μια δεύτερη τουαλέτα που μετατράπηκε σε ντουζιέρες, μονά κρεβάτια, τραπέζι, πάγκο, τηλεόραση, ψυγείο και ανεμιστήρες. Κάθε κτίριο ήταν επίσης εξοπλισμένο με δύο έως τρεις θέσεις καρτοτηλεφώνου καθώς και ένα αθλητικό γήπεδο.

41. Ο κεντρικός τομέας περιλάμβανε επίσης δύο καντίνες και δύο αίθουσες επισκέψεων. Περιλάμβανε επίσης κουζίνα, σκεπαστή υπαίθρια τραπεζαρία με τραπέζια, φούρνο, εκκλησία, κατάστημα ρούχων δωρεά πολιτών και συλλόγων, μίνι μάρκετ, ιατρείο, χώρο κομμωτηρίου, βιβλιοθήκη, αίθουσα εκδηλώσεων και αίθουσα διδασκαλίας καθώς και πολλές αποθήκες.

42. Στον κεντρικό αυτό τομέα βρίσκονταν επίσης οι περισσότεροι χώροι εργασίας που χρησιμοποιούνται για τις μονάδες παραγωγής ζώων και λαχανικών (π.χ. λαχανόκηπος, κοτέτσι, καλύβα, τυροκομείο, στάβλος, μύλος), εργαστήριο, αποθήκη καυσίμων, τρακτέρ, καθώς και εργαστήριο άλεσης ζωοτροφών.

43. Γύρω από τα κτίρια Α, Β και Γ υπήρχαν κοιτώνες (μικρά σπίτια) και διάσπαρτα δωμάτια κρατουμένων σε ημιελευθερία. Ορισμένα από αυτά ήταν εντελώς αυτόνομα και άλλα ήταν προσαρτημένα στους χώρους εργασίας, για παράδειγμα στο συνεργείο ή στην αποθήκη καυσίμων. Την ημέρα της επίσκεψης του Συνηγόρου, περίπου 45 κρατούμενοι διέμεναν στον χώρο γύρω από τα κτίρια Α, Β και Γ. Η ακριβής χωρητικότητα αυτού του χώρου που διατέθηκε στους κρατούμενους σε ημιελευθερία δεν προσδιορίστηκε, αλλά ήταν προφανές με γυμνό μάτι ότι ήταν πολύ μεγαλύτερη από τον αριθμό των κρατουμένων κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του Συνηγόρου. Τέλος, τα τρία παραρτήματα της φυλακής φιλοξενούσαν περίπου είκοσι κρατούμενους σε ημιελευθερία που εργάζονταν στην κτηνοτροφία. Ένας από αυτούς τους κρατούμενους έμενε μόνος του ως φύλακας κτιρίου.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

44. Ο Συνήγορος διαπίστωσε «σημαντικά ελαττώματα στο μεγαλύτερο μέρος της κτιριακής υποδομής, ιδιαίτερα στους χώρους κράτησης και σε ορισμένους χώρους εργασίας», αλλά ότι, όσον αφορά τα κτίρια Α, Β και Γ, δεν υπήρχε σημαντική έλλειψη χώρου διαβίωσης. Η κατάσταση της κτιριακής υποδομής ήταν πολύ κακή και χρειαζόταν άμεση ανακαίνιση. Η κατάσταση των κουβερτών και των στρωμάτων ήταν επίσης κακή και έπρεπε να αλλάξουν. Η παροχή ζεστού νερού για μία ώρα το απόγευμα όταν οι κρατούμενοι επέστρεφαν από τη δουλειά και για τρεις ώρες το βράδυ δεν ήταν επαρκής. Η θέρμανση θεωρήθηκε επίσης ανεπαρκής δεδομένης της γεωγραφικής θέσης της φυλακής. Η έκθεση σημείωσε επίσης ότι το πλυντήριο είχε χαλάσει και οι τρόφιμοι έπρεπε να πλύνουν τα πάντα στο χέρι.

45. Από την άλλη πλευρά, στα σπίτια και στα δωμάτια των κρατουμένων σε ημιελευθερία οι συνθήκες ήταν καλύτερες, όχι λόγω καλύτερης υποδομής αλλά πιθανώς επειδή αυτοί οι κρατούμενοι επωφελήθηκαν από μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων και οργάνωση των χώρων διαμονής. Είχαν πλυντήρια στο σπίτι.

46. Όσον αφορά τους χώρους εργασίας, ο Συνήγορος σημείωσε ότι ήταν ιδιαίτερα απαρχαιωμένοι, τόσο σε υποδομές όσο και σε εξοπλισμό, γεγονός που έθετε σε κίνδυνο την ασφάλεια των κρατουμένων κατά την εργασία.

47. Σε ό,τι αφορά τα ρούχα, τα προϊόντα υγιεινής και τα τσιγάρα, ο Συνήγορος ανέφερε ότι οι σχετικές ανάγκες καλύφθηκαν με δωρεές της εκκλησίας και των πολιτών. Η ποσότητα και η ποιότητα του φαγητού δεν δημιουργούσε κανένα πρόβλημα στους κρατούμενους. Η εγκατάσταση διέθετε φούρνο ψωμιού που στη συνέχεια τέθηκε προς πώληση. Μέρος του γάλακτος, του τυριού και των λαχανικών που παρήχθησαν στη φυλακή χρησιμοποιήθηκε για φαγητό για τους κρατούμενους και ένα άλλο μέρος προμηθεύτηκε σε άλλα ιδρύματα κράτησης. Τα εκτρεφόμενα ζώα στάλθηκαν σε εξωτερικό σφαγείο και μέρος του κρέατος χρησιμοποιήθηκε για την τροφή των κρατουμένων.

48. Ο Συνήγορος επεσήμανε ότι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα του ιδρύματος ήταν η έλλειψη ιατρικής περίθαλψης και η απουσία κοινωνικών υπηρεσιών και ψυχολογικής βοήθειας. Ένας γενικός ιατρός επισκεπτόταν τη φυλακή τρεις φορές την εβδομάδα, η οποία ήταν εξοπλισμένη με ιατρείο και οδοντιατρική. Ο

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

Συνήγορος σημείωσε, ωστόσο, ότι οι περισσότεροι από τους κρατούμενους είχαν ήδη ιατρικούς φακέλους από άλλα σωφρονιστικά ιδρύματα και ότι θα έπρεπε να συνεχίσουν να τους παρέχεται μόνο η ιατρική περίθαλψη που είχε ήδη συνταγογραφηθεί. Η ιατρική περίθαλψη συμπληρώθηκε από το δημόσιο υγειονομικό κέντρο Κασσάνδρας και το νοσοκομείο Πολυγύρου σε απόσταση 50 χλμ. Το προσωπικό ανέλαβε καθήκοντα ψυχολόγου και κοινωνικής υπηρεσίας. Η παντελής απουσία κοινωνικών υπηρεσιών συνοδεύταν από απουσία νομικής συνδρομής, την οποία αναπλήρωσε ο σωφρονιστικός υπάλληλος με τη μεγαλύτερη προϋπηρεσία. Θεραπευτικό πρόγραμμα για τοξικομανείς παρείχε μια φορά την εβδομάδα ο ιδιωτικός μη κερδοσκοπικός οργανισμός ΚΕΘΕΑ (Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων, ΚΕΘΕΑ).

49. Όσον αφορά τις εκπαιδευτικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, ο Συνήγορος επεσήμανε την απουσία προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης ή εκπαίδευσης. Ωστόσο, διοργανώθηκε από τον δήμο πρόγραμμα αθλητικών δραστηριοτήτων με προπονητή τρεις φορές την εβδομάδα και ποδοσφαιρικούς αγώνες. Τέλος, ο Συνήγορος παρατήρησε ότι οι άδειες εξόδου ήταν συχνές.

50. Σε γενικές γραμμές, σύμφωνα με την αναφορά του Συνηγόρου, το μείζον πρόβλημα των συνθηκών κράτησης στις φυλακές Κασσάνδρας, που ήταν το πρώτο αγροτικού τύπου σωφρονιστικό ίδρυμα που λειτουργούσε από το 1930 και είχε πολύ μεγάλες εκτάσεις, ήταν οι υποδομές.

51. Ο Συνήγορος ήταν της γνώμης ότι η στέρηση της ελευθερίας, ειδικά των κρατουμένων με ημιελευθερία που έμεναν σε κοιτώνες γύρω από τα κεντρικά κτίρια, αλλά και των κρατουμένων που έμεναν στα κτίρια Β και Γ, φαινόταν αντικειμενικά να έχει λιγότερο σοβαρές επιπτώσεις στην ποιότητά ζωής τους. Θεώρησε, ωστόσο, ότι οι απαρχαιωμένες εγκαταστάσεις, η δυσλειτουργία ορισμένων παραγωγικών μονάδων, η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού και η παντελής απουσία κεντρικής αντίληψης για τη διαχείριση και εκμετάλλευση όλων των δυνατοτήτων καλλιέργειας και παραγωγής σε αυτές τις εκτάσεις θα μπορούσαν να θέσουν υπό αμφισβήτηση τη δικαιολόγηση του θεσμού της αγροτικής φυλακής.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

52. Τέλος, στην επιστολή του της 21ης Νοεμβρίου 2014 προς τον Γενικό Γραμματέα του Υπουργού Δικαιοσύνης που συνόδευε την έκθεση της επίσκεψης στις φυλακές Κασσάνδρας, ο Συνήγορος υπογράμμισε την επείγουσα ανάγκη για μια κεντρική και στρατηγική αντίληψη της λειτουργίας αγροτικών φυλακών και τη θέσπιση εσωτερικών κανονισμών για την υποστήριξη αυτού του θεσμού και την αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού άλλων φυλακών. Σημείωσε επίσης ότι στα σημεία που πρέπει να αντιμετωπιστούν άμεσα ήταν η βελτίωση της υποδομής των κτιρίων και ιδιαίτερα των χώρων υγιεινής, η αλλαγή κλινοσκεπασμάτων, ο διορισμός μόνιμου γιατρού, κοινωνικής λειτουργού και ψυχολόγου, καθώς και η αγορά πλυντηρίου ρούχων για τα κτίρια Α, Β και Γ. Πρόσθεσε ότι μεταξύ των σημαντικών θεμάτων ήταν η πρόσληψη εξειδικευμένου προσωπικού, η ενίσχυση του προσωπικού της φρουράς και η παροχή προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης. Επίσης πρότεινε την άμεση ίδρυση θεραπευτικής μονάδας περίθαλψης κρατουμένων τοξικομανών.

ΝΟΜΙΚΑ

Ι.ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΙΚΑΖΟΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 3 ΤΗΣ
ΣΥΜΒΑΣΗΣ :

53. Βασιζόμενοι στο Άρθρο 3 της Σύμβασης, οι προσφεύγοντες παραπονέθηκαν για τις συνθήκες υπό τις οποίες κρατούνταν στις αγροτικές φυλακές Κασσάνδρας. Η διάταξη αυτή έχει ως εξής:

«Κανείς δεν μπορεί να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή σε απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία»

A. Επί της προκαταρκτικής ενστάσεως της Κυβέρνησης

1. Τα επιχειρήματα των διαδίκων

54. Η Κυβέρνηση ζήτησε από το Δικαστήριο να απορρίψει αυτήν την καταγγελία για μη εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων με το σκεπτικό ότι οι αιτούντες που κατονομάζονταν με τους Αρ. 3, 8, 9, 15, 18, 21, 22, 24, 25 και 29 είχαν αφεθεί ελεύθεροι πριν από την ημερομηνία υποβολής του αιτήματος. Θεωρεί ότι πριν

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

καταλήξουν στο Δικαστήριο θα έπρεπε να έχουν ασκήσει αγωγή αποζημίωσης βάσει του άρθρου 105 του συνοδευτικού νόμου του Αστικού Κώδικα.

55. Η Κυβέρνηση σημείωσε επίσης ότι, την 1^η Μαρτίου 2013, ο προσφεύγων υπ' αριθ. 23 παραβίασε την άδεια που του είχε χορηγηθεί και δεν επέστρεψε στις φυλακές Κασσάνδρας. Προσθέτει ότι ο προσφεύγων υπ' αριθ.31 μεταφέρθηκε στις φυλακές Διαβατών Θεσσαλονίκης. Υποστηρίζει ότι, προσφεύγοντας στο Δικαστήριο, αυτοί οι προσφεύγοντες δεν επιδίωκαν να βάλουν τέλος σε μια συνεχιζόμενη κατάσταση, αλλά να εξασφαλίσουν *εκ των υστέρων* διαπίστωση της παραβίασης του άρθρου 3 που επικαλέστηκαν και αποζημίωση για την ηθική βλάβη που θεωρούσαν ότι υπέστησαν.

56. Όσον αφορά ειδικότερα τον προσφεύγοντα που αναφέρεται ως υπ' αριθμ. 5, η Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι, την ημερομηνία κατά την οποία η προσφυγή κατατέθηκε στο Δικαστήριο, είχε αφεθεί ελεύθερος. Αυτός ο κρατούμενος κρατήθηκε στις φυλακές Κασσάνδρας από την 15^η Οκτωβρίου 2012 έως την 27^η Μαρτίου 2013. Φυλακίστηκε εκ νέου εκεί την 11^η Οκτωβρίου 2013 για να εκτίσει νέα ποινή μετά από νέα καταδίκη που εκδόθηκε με απόφαση που εκδόθηκε την 13^η Μαΐου 2013. Στη συνέχεια αφέθηκε ελεύθερος την 2^η Νοεμβρίου 2013. Επομένως, σύμφωνα με την Κυβέρνηση, διαμαρτύρεται μόνο για τις συνθήκες υπό τις οποίες κρατήθηκε, αλλά όχι για το ενδεχόμενο να κρατηθεί στο μέλλον στην ίδια φυλακή για εκτέλεση νέας καταδικαστικής απόφασης που εκδόθηκε μετά την αποφυλάκισή του.

57. Η Κυβέρνηση υποστήριξε ότι τα εσωτερικά ένδικα μέσα δεν είχαν εξαντληθεί και για τους προσφεύγοντες υπ' αριθμ. 1, 2, 4 έως 6, 11 έως 14, 16, 17, 19, 20, 24, 26 έως 28, 30, 31, 33 και 34. Κατά την ίδια, αυτοί δεν κρατούνταν πλέον στις φυλακές Κασσάνδρας την ημερομηνία σύνταξης των παρατηρήσεών της. Οι μόνοι που κρατήθηκαν εκεί κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου ήταν οι προσφεύγοντες υπ' αριθμ. 7, 10 και 32. Κατά συνέπεια, η Κυβέρνηση καλεί το Δικαστήριο να απορρίψει επίσης αυτό το μέρος της προσφυγής για μη εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων με το σκεπτικό ότι αυτοί οι προσφεύγοντες αποσκοπούσαν όχι στο βάλουν τέλος σε μια συνεχιζόμενη κατάσταση αλλά να εξασφαλίσουν *εκ των υστέρων* διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 3 που επικαλέστηκαν και αποζημίωση

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

για την ηθική βλάβη που θεώρησαν ότι υπέστησαν, το οποίο θα μπορούσαν να ζητήσουν από τα εθνικά δικαστήρια.

58. Οι προσφεύγοντες αμφισβητούν το επιχείρημα της Κυβέρνησης και υποστηρίζουν ότι η αγωγή αποζημίωσης βάσει του άρθρου 105 του συνοδευτικού νόμου του Αστικού Κώδικα δεν αποτελούσε αποτελεσματικό και πρακτικό ένδικο μέσο λόγω της διάρκειας της διαδικασίας: περίπου έξι έτη σε πρώτο βαθμό και δεκατρία έτη συνολικά για την εξάντληση των ένδικων μέσων.

59. Επιπλέον, οι προσφεύγοντες επικαλούνται την απόφαση *Kaja* κατά Ελλάδος (αρ. 32927/03, § 40, 27 Ιουλίου 2006) και υποστηρίζουν ότι το Δικαστήριο έκρινε ότι η αγωγή αποζημίωσης δεν ήταν ένα ένδικο μέσο ικανό να επανορθώσει την εικαζόμενη παραβίαση του Άρθρου 3 της Σύμβασης. Παραθέτουν περαιτέρω την απόφαση *Mamedona* κατά Ρωσίας (αρ. 7064/05, § 56, 1^η Ιουνίου 2006) καθώς και την απόφαση *Nieciecki* κατά Ελλάδος (αρ. 11677/11, §§ 41-43, 4 Δεκεμβρίου 2012), υποστηρίζοντας ότι το Δικαστήριο απέρριψε την ένσταση περί μη εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων με το αιτιολογικό ότι οι καταγγελίες των προσφευγόντων σχετίζονταν με ένα διαρθρωτικό φαινόμενο που δεν αφορούσε αποκλειστικά τη συγκεκριμένη περίπτωση τους.

2. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

60. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει τη νομολογία του σύμφωνα με την οποία, όσον αφορά την εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων, η κατάσταση μπορεί να είναι διαφορετική μεταξύ ενός ατόμου που έχει κρατηθεί υπό συνθήκες που θεωρεί ότι είναι αντίθετες με το άρθρο 3 της Σύμβασης και το οποίο προσφεύγει στο Δικαστήριο μετά την αποφυλάκισή του και ενός ατόμου που προσέφυγε σε αυτό ενώ κρατούνταν ακόμη υπό τις συνθήκες τις οποίες καταγγέλλει (*Χατζηβασιλειάδης* κατά Ελλάδος (απ.), αρ. 51618/12, § 30, 26 Νοεμβρίου 2013).

61. Πράγματι, για να είναι αποτελεσματικό ένα σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων των κρατουμένων που εγγυάται το άρθρο 3 της Σύμβασης, πρέπει να συνυπάρχουν προληπτικά και αντισταθμιστικά ένδικα μέσα με συμπληρωματικό τρόπο. Η ιδιαίτερη σημασία αυτής της διάταξης απαιτεί από τα κράτη να θεσπίσουν,

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

πέρα από μία απλή αγωγή αποζημίωσης, έναν αποτελεσματικό μηχανισμό που θα επιτρέπει τον γρήγορο τερματισμό κάθε μεταχείρισης που αντίκειται στο άρθρο 3 της Σύμβασης. Ελλείψει τέτοιου μηχανισμού, η προοπτική πιθανής αποζημίωσης θα κινδύνευε να νομιμοποιήσει τα δεινά που είναι ασύμβατα με αυτό το άρθρο και να αποδυναμώσει σοβαρά την υποχρέωση των κρατών να εναρμονίσουν τα πρότυπά τους με τις απαιτήσεις της Σύμβασης (Ananyev και άλλοι κατά Ρωσίας, αρ. 42525/07 και 60800/08, § 98, 10 Ιανουαρίου 2012, και Χατζηβασιλειάδη, προαναφερθείσα απόφαση, § 29).

62. Το Δικαστήριο υπογραμμίζει επίσης ότι η υποχρέωση του αιτούντος να εξαντλήσει τα εσωτερικά ένδικα μέσα αξιολογείται κατ' αρχήν κατά την ημερομηνία κατά την οποία υποβλήθηκε η προσφυγή σε αυτό (Ζάμπελος και άλλοι κατά Ελλάδας, αρ. 1167/15, § 60, 17 Μαΐου 2018).

63. Το Δικαστήριο σε πολλές περιπτώσεις κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ένας προσφεύγων που είχε υποβάλει καταγγελία στο Δικαστήριο σχετικά με τις συνθήκες κράτησης μετά την αποφυλάκισή του και χωρίς να είχε προηγουμένως κινήσει αγωγή δυνάμει του προαναφερθέντος άρθρου 105 δεν είχε συμμορφωθεί με την απαίτηση εξάντλησης των εγχώριων ένδικων μέσων (βλ., μεταξύ άλλων, Ζουρνατζίδης και λοιποί κατά Ελλάδος αρ. 23261/13, §§ 31-35, 24 Απριλίου 2017, και Κουρέας και λοιποί κατά Ελλάδος, αρ. 30030/15, §§ 58 60, 28 Μαΐου 2018).

64. Για το σκοπό αυτό, έλαβε ιδίως υπόψη τις παρατηρήσεις των μερών σε παρόμοιες υποθέσεις που χρονολογούνται την ίδια περίοδο. Στη συνέχεια κρίθηκε ότι η αγωγή αποζημίωσης βάσει του προαναφερθέντος άρθρου 105 αποτελούσε ένδικο μέσο που έπρεπε να ασκηθεί από τους προσφεύγοντες που είχαν αφεθεί ελεύθεροι. Ωστόσο, δεδομένου ότι η υποχρέωση του προσφεύγοντος να εξαντλήσει τα εσωτερικά ένδικα μέσα αξιολογείται κατ' αρχήν κατά την ημερομηνία κατά την οποία η προσφυγή κατατέθηκε στο Δικαστήριο (βλ. παράγραφο 62 ανωτέρω), επιθυμεί να επισημάνει ότι το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε δεν προδικάζει σε καμία περίπτωση πιθανή επανεξέταση του ζητήματος της αποτελεσματικότητας του αντισταθμιστικού ένδικου μέσου υπό το πρίσμα της πρακτικής και τυχόν αποφάσεων που εκδόθηκαν από τα εθνικά δικαστήρια (βλ. Turgut και άλλοι κατά Τουρκίας (αποφ.), αρ. 4860/09, § 57 , 26 Μαρτίου 2013).

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

65. Στην παρούσα υπόθεση, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι οι προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αρ. 3, 8, 9, 15, 18, 21, 22, 24, 25 και 29 είχαν αφεθεί ελεύθεροι σε διαφορετικές ημερομηνίες μεταξύ 24 Ιανουαρίου 2013 και 25 Απριλίου 2013 (βλ. αναλυτικά τον πίνακα στην παράγραφο 4 παραπάνω), προτού προσφύγουν στο Δικαστήριο.

66. Το Δικαστήριο σημειώνει επίσης ότι, στις 28 Φεβρουαρίου 2013, ο προσφεύγων που αναφέρεται με τον αρ. 23 παραβίασε την άδεια που του είχε χορηγηθεί και δεν επέστρεψε στις φυλακές Κασσάνδρας.

67. Ειδικότερα, όσον αφορά τον προσφεύγοντα που αναφέρεται με τον αρ. 5, το Δικαστήριο σημειώνει ότι αφέθηκε ελεύθερος στις 27 Μαρτίου 2013 και ότι τοποθετήθηκε ξανά στις φυλακές Κασσάνδρας στις 11 Οκτωβρίου 2013 για να εκτίσει εκεί νέα ποινή στο πλαίσιο της οποίας αφέθηκε ελεύθερος στις 22 Νοεμβρίου 2013.

68. Δεδομένου ότι, στις 30 Απριλίου 2013, ημερομηνία κατά την οποία προσέφυγαν στο Δικαστήριο, οι εν λόγω προσφεύγοντες δεν κρατούνταν πλέον στις φυλακές Κασσάνδρας, προφανώς δεν είχαν σκοπό να σταματήσουν να κρατούνται υπό απάνθρωπες και εξευτελιστικές συνθήκες, αλλά να εξασφαλίσουν *εκ των υστέρων* από το Δικαστήριο διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 3 της Σύμβασης και, κατά περίπτωση, αποζημίωση για την ηθική βλάβη που θεώρησαν ότι υπέστησαν. Το ίδιο συμπέρασμα ισχύει στη συνέχεια και για τον προσφεύγοντα που αναφέρεται με τον αρ. 5, δεδομένου ότι κατά την ημερομηνία κατάθεσης της αίτησης στο Δικαστήριο, δεν είχε εξαντλήσει τα εσωτερικά ένδικα μέσα. Η νέα του κράτηση στην ίδια φυλακή, με απόφαση της 13ης Μαΐου 2013 μεταγενέστερη της ημερομηνίας υποβολής της αίτησης, δεν τον απάλλαξε από την υποχρέωση εξάντλησης των ένδικων μέσων.

69. Όσον αφορά τον προσφεύγοντα που αναφέρεται με τον αρ. 31, το Δικαστήριο σημειώνει ότι μεταφέρθηκε στις φυλακές Διαβατών, στη Θεσσαλονίκη, στις 25 Ιανουαρίου 2013. Ως εκ τούτου, φυλακίστηκε σε άλλη φυλακή στις 30 Απριλίου 2013, ημερομηνία προσφυγής στο Δικαστήριο. Ως εκ τούτου, κατά την ημερομηνία κατά την οποία η προσφυγή κατατέθηκε στο Δικαστήριο, δεν υπόκειτο πλέον στους

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

όρους κράτησης που κατήγγειλε. Επιπλέον, ο προσφεύγων αυτός δεν καταγγέλλει στην προσφυγή τις συνθήκες της μεταγενέστερης κράτησής του στις φυλακές Διαβατών, για τις οποίες δεν παρέχει καμία πληροφορία στην προσφυγή.

70. Επομένως, με την προσφυγή στο Δικαστήριο, ο προσφεύγων υπ' αριθμ. 31 δεν είχε σκοπό να βάλει τέλος σε μια συνεχιζόμενη παραβίαση και να μην υπόκειται σε απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση στις φυλακές Κασσάνδρας, αλλά να λάβει *εκ των υστέρων* απόφαση από το Δικαστήριο για την παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης που επικαλέστηκε λόγω των συνθηκών κράτησης σε αυτό το ίδρυμα και, όπου ενδείκνυται, να λάβει δίκαιη αποζημίωση για την ηθική βλάβη που φέρεται ότι υπέστη (Igbo και λοιποί κατά Ελλάδα, αρ. 60042/13, §§ 30-32, 9 Φεβρουαρίου 2017, και Γεωργίου και λοιποί κατά Ελλάδα, αρ.6813/12 §§ 40-42, 15 Μαρτίου 2018).

71. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει περαιτέρω ότι στην απόφασή του A.F. κατά Ελλάδα (αρ. 53709/11, §§ 55-60, 13 Ιουνίου 2013), έκρινε ότι ήταν απαραίτητο να εξεταστεί εάν οι διατάξεις ενός νομοθετικού ή κανονιστικού κειμένου που ενδέχεται να τύχουν επίκλησης για τους σκοπούς αγωγής που βασίζεται στο άρθρο 105 του συνοδευτικού νόμου του Αστικού Κώδικα συντάχθηκαν με επαρκώς ακριβείς όρους και κατά πόσον εγγυώνται «θεμιτά» δικαιώματα (ομοίως, § 60).

72. Ως προς αυτό, σημειώνει ότι οι προσφεύγοντες κρατούνταν στις φυλακές Κασσάνδρας και ότι υπόκεινται επομένως στις διατάξεις του σωφρονιστικού κώδικα. Οι κύριες καταγγελίες που υπέβαλαν ενώπιον του Δικαστηρίου σχετικά με τις συνθήκες κράτησης στις οποίες βρίσκονταν εκείνη την εποχή βασίζονταν ιδίως σε προβλήματα υπερπληθυσμού, υγιεινής και διατροφής. Ωστόσο, τα άρθρα 21, 25 και 32 του Ελληνικού Σωφρονιστικού Κώδικα εγγυώνται σε αυτούς τους τομείς ατομικά δικαιώματα που μπορούν να επικαλεστούν στο δικαστήριο (Χατζηβασιλειάδης, προαναφερθείσα απόφαση, § 34). Η αγωγή αποζημίωσης βάσει του άρθρου 105 του συνοδευτικού νόμου του αστικού κώδικα σε συνδυασμό με τα προαναφερθέντα άρθρα του σωφρονιστικού κώδικα, καθώς και με το άρθρο 3 της Σύμβασης, που έχει άμεση εφαρμογή στην εσωτερική έννομη τάξη, αποτελούσε έτσι ένδικο μέσο που θα έπρεπε οι προσφεύγοντες να είχαν ασκήσει.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

73. Συνεπώς, στο μέτρο που η καταγγελία αφορά τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 3, 5, 8, 9, 15, 18, 21 έως 25, 29 και 31, θα πρέπει να απορριφθεί λόγω μη εξάντλησης των εσωτερικών ένδικων μέσων, σύμφωνα με το άρθρο 35 § 1 και 4 της Σύμβασης.

74. Όσον αφορά ειδικότερα τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 1, 2, 4, 6, 7, 10 έως 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30 και 32 έως 34, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, όταν κατατέθηκε η προσφυγή, στις 30 Απριλίου 2013, κρατούνταν στις φυλακές Κασσάνδρας. Ως εκ τούτου, η αποκατάσταση της ζημίας βάσει του άρθρου 105 του συνοδευτικού νόμου του Αστικού Κώδικα που επικαλείται η Κυβέρνηση δεν μπορεί να θεωρηθεί αποτελεσματική ως προς τους σκοπούς της εξάντλησης των ένδικων μέσων, διότι η αγωγή αυτή στερείται προληπτικού χαρακτήρα κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου (βλ. Πιλάλης και λοιποί κατά Ελλάδα, αρ. 5574/16, § 44, 17 Μαΐου 2018). Το Δικαστήριο απορρίπτει την ένσταση της Κυβέρνησης που επικαλείται τη μη εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων στο μέτρο που αφορά αυτούς τους προσφεύγοντες.

B. Κράτηση στα κτίρια Β και Γ (ανοιχτοί χώροι) και σε καθεστώς ημιελευθερίας

75. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι κατά τη διάρκεια ορισμένων περιόδων που αναφέρονται λεπτομερώς στον προαναφερθέντα πίνακα (παράγραφος 4 ανωτέρω), οι προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 1, 2, 4, 6, 7, 10, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30 και 32 έως 34 κρατούνταν στα κτίρια Β, Γ ή στην αίθουσα θεραπείας, που λειτουργούσε ως ανοιχτή φυλακή, ή σε καθεστώς ημιελευθερίας.

2. ΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΩΝ

α) Η Κυβέρνηση

76. Για όλα τα επιχειρήματα της Κυβέρνησης, το Δικαστήριο παραπέμπει σε όσα είτε η Κυβέρνηση σχετικά με τις συνθήκες κράτησης των προσφευγόντων στις Φυλακές Κασσάνδρας (βλ. παραγράφους 13-32 παραπάνω).

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6rJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

77. Αναφερόμενη σε όσα είπαν για τις συνθήκες κράτησης στις φυλακές Κασσάνδρας (βλ. παραγράφους 13-32 παραπάνω), η κυβέρνηση εμμένει στη θέση της ότι αυτές οι συνθήκες ήταν ουσιαστικά διαφορετικές, αν όχι καλύτερες από εκείνες σε άλλα σωφρονιστικά ιδρύματα στην Ελλάδα και ότι οι καταγγελίες για απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση που υποβάλλονται από τους προσφεύγοντες είναι αβάσιμες.

78. Η κυβέρνηση αποδέχεται την ύπαρξη προβλημάτων και τη δυνατότητα βελτίωσης των συνθηκών κράτησης. Ωστόσο, αρνείται το πρόβλημα του υπερπληθυσμού, των τροφίμων, της καθαριότητας και της ιατρικής παρακολούθησης. Υποστηρίζει ότι οι κρατούμενοι βρίσκονται σε άμεση και καθημερινή επαφή με τη φύση, ότι η ποιότητα και η ποσότητα των τροφίμων είναι επαρκείς, ότι η ιατρική παρακολούθηση των προβλημάτων υγείας γίνεται με επιστημονικά ενδεδειγμένο τρόπο και ότι οι σχέσεις μεταξύ του προσωπικού και των κρατουμένων είναι άριστες.

79. Όσον αφορά τις καταγγελίες που βασίζονται στη θεραπεία τοξικομανών και στο παθητικό κάπνισμα, η Κυβέρνηση διαβεβαιώνει ότι κανένας προσφεύγων δεν είχε υποστηρίξει ρητά ότι ήταν τοξικομανής και ότι αναγκάστηκε με την τοποθέτησή του στις φυλακές Κασσάνδρας, να διακόψει τη θεραπεία του ξαφνικά, ότι έχει στερηθεί υποκατάστατα προϊόντα ή ότι είναι μη καπνιστής. Αυτές οι καταγγελίες αναφέρονται αόριστα και πρέπει να απορριφθούν.

80. Η Κυβέρνηση αναφέρεται στην έκθεση του Συνηγόρου του Πολίτη της 17^{ης} Οκτωβρίου 2014 σχετικά με την επίσκεψή του στις φυλακές Κασσάνδρας (παράγραφοι 36-52 ανωτέρω), σημειώνοντας ότι ο Συνήγορος συνέταξε την έκθεσή του αφού συνάντησε προσωπικά τον διευθυντή της φυλακής και αφού μίλησε με τους κρατούμενους. Είπε ότι, εκτός από ορισμένες ελλείψεις που αποκάλυψε ο Συνήγορος και ορισμένα σημεία που απαιτούν βελτίωση, τα ευρήματά του δεν αναφέρουν καμία περίπτωση που να επιτρέπει την κράτηση σε αυτή τη φυλακή να χαρακτηριστεί ως απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση, κατά την έννοια του άρθρου 3 της Σύμβασης.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

81. Η κυβέρνηση υποστήριξε ότι ο μέσος αριθμός κρατουμένων ανά δωμάτιο ήταν δέκα και ότι ο καθένας είχε στη διάθεσή του κατά μέσο όρο 8 τετραγωνικά μέτρα. Επομένως δεν υπήρχε πρόβλημα έλλειψης χώρου.

82. Τέλος, η Κυβέρνηση εξήγησε ότι οι προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 1, 4, 10, 16, 17, 19, 20, 26 και 33 μεταφέρθηκαν από άλλες φυλακές στις φυλακές Κασσάνδρας μετά από δικό τους αίτημα.

β/ Οι προσφεύγοντες

83. Για το σύνολο των επιχειρημάτων των προσφευγόντων, το Δικαστήριο παραπέμπει σε όσα λένε οι προσφεύγοντες για τις συνθήκες κράτησής τους στις φυλακές Κασσάνδρας (βλ. παραγράφους 6-12 ανωτέρω). Κατ' αρχήν, οι προσφεύγοντες παραπονούνται για τις συνθήκες κράτησης σε αυτή τη φυλακή και για ασυμβατότητα μεταξύ της κατάστασης της σωματικής και ψυχικής υγείας των κρατουμένων και της κράτησής τους. Καταγγέλλουν επίσης έλλειψη θεραπευτικής διαδικασίας για την αποτοξίνωση των τοξικομανών.

84. Παραπέμπουν επίσης στα όσα ανέφεραν για τις συνθήκες κράτησής τους στο αίτημα της 15^{ης} Μαρτίου 2013 βάσει του άρθρου 572 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και απευθυνόμενο στον αρμόδιο εποπτεύοντα εισαγγελέα, τονίζοντας ότι δεν έλαβαν απάντηση από τον τελευταίο (παρ. 5 ανωτέρω).

85. Οι προσφεύγοντες αναφέρονται επίσης στην επιστολή της 21ης Νοεμβρίου 2014 η οποία απευθυνόταν στο Γενικό Γραμματέα του Υπουργού Δικαιοσύνης από το Συνήγορο του Πολίτη, που επισυνάπτεται στην έκθεση της 17ης Οκτωβρίου 2014 σχετικά με την επίσκεψη του τελευταίου στις φυλακές Κασσάνδρας. Αναφέρονται ειδικότερα στα ακόλουθα σημεία που υπογράμμισε ο Συνήγορος: την επείγουσα ανάγκη για κεντρικό και στρατηγικό σχεδιασμό της λειτουργίας των αγροτικών φυλακών, την ανακαίνιση χώρων υγιεινής και την αλλαγή κουβερτών και την τοποθέτηση ιατρικού προσωπικού, εξειδικευμένου σωφρονιστικού προσωπικού και ψυχολόγους (βλ. παράγραφο 52 ανωτέρω).

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

86. Αναφερόμενοι στην έκθεση του Συνηγόρου της 17^{ης} Οκτωβρίου 2014 σχετικά με την επίσκεψή του στις φυλακές Κασσάνδρας, οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν τα ευρήματά του σχετικά με την κακή υποδομή, τις κουβέρτες και τα στρώματα, τη θέρμανση, την ανεπαρκή ιατρική περίθαλψη και την απουσία προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης (βλ. παραγράφους 36- 52 ανωτέρω).

87. Ωστόσο, αμφισβητούν τον αριθμό των κρατουμένων ανά δωμάτιο, υποστηρίζοντας ότι περίπου 17 άτομα μοιράζονταν κάθε δωμάτιο και ότι κάθε κρατούμενος είχε λιγότερο από 3 τετραγωνικά μέτρα προσωπικού χώρου (βλ. παράγραφο 6 ανωτέρω).

88. Όσον αφορά τα τρόφιμα, αμφισβητούν την παρατήρηση του Συνηγόρου ότι η ποσότητα και η ποιότητα του φαγητού δεν συνιστούσε πρόβλημα για τους κρατούμενους (βλ. παράγραφο 47 ανωτέρω), υποστηρίζοντας ότι το φαγητό ήταν προβληματικό σημείο για τους προσφεύγοντες και ότι οι τελευταίοι είχαν δώσει τις απαντήσεις τους παρουσία του διευθυντή της φυλακής, κάτι που όπως είπαν είχε αντίκτυπο στην πληροφόρηση που δόθηκε στο Συνήγορο.

89. Όσον αφορά τις καταγγελίες τους που βασίζονται στην απουσία θεραπευτικής διαδικασίας για την αποτοξίνωση των τοξικομανών κρατουμένων, οι προσφεύγοντες επανέλαβαν τις παρατηρήσεις του Συνηγόρου (βλ. παράγραφο 48 ανωτέρω) και ανέφεραν μια δημοσίευση – την οποία δεν υπέβαλαν στο Δικαστήριο – από σωφρονιστικούς υπαλλήλους της φυλακής σύμφωνα με την οποία τουλάχιστον οι μισοί από τους κρατούμενους ήταν τοξικομανείς.

90. Τέλος, σημειώνουν ότι οι προσφεύγοντες είχαν ζητήσει να μεταφερθούν στις φυλακές Κασσάνδρας όχι επειδή οι συνθήκες κράτησης εκεί θα ήταν καλές αλλά για να εκμεταλλευτούν το σύστημα υπολογισμού των ποινών σύμφωνα με το οποίο η διάρκεια κράτησης μετρούσε διπλά.

2. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

α) Οι γενικές αρχές

91. Όσον αφορά τις γενικές αρχές εφαρμογής του άρθρου 3 της Σύμβασης σε υποθέσεις που εγείρουν ζητήματα παρόμοια με αυτά που θέτει η παρούσα υπόθεση,

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

το Δικαστήριο παραπέμπει στη σχετική νομολογία του (Muršić κατά Κροατίας [GC], αρ. 7334 /13, §§ 96 141, 20 Οκτωβρίου 2016).

92. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το άρθρο 3 της Σύμβασης επιβάλλει στις αρχές μια θετική υποχρέωση που συνίσταται στη διασφάλιση ότι κάθε κρατούμενος κρατείται σε συνθήκες που είναι συμβατές με το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ότι οι μέθοδοι εκτέλεσης του εν λόγω μέτρου δεν υποβάλλουν τον ενδιαφερόμενο σε αγωνία ή δοκιμασία έντασης που υπερβαίνει το αναπόφευκτο επίπεδο ταλαιπωρίας που είναι εγγενές στην κράτηση (Kudła κατά Πολωνίας [GC], αρ. 30210/96, § 94, ECHR 2000-XI, και Ananyev και λοιποί κατά Ρωσίας, αρ. 42525/07 και 60800/08, § 141, 10 Ιανουαρίου 2012).

93. Στην υπόθεση Muršić v. Κροατία [GC], προαναφερθείσα, §§ 96-141), το Δικαστήριο καθόρισε τις σχετικές αρχές, ιδίως εκείνες που σχετίζονται με τον υπερπληθυσμό των φυλακών και τους παράγοντες που ενδέχεται να αντισταθμίσουν την έλλειψη προσωπικού χώρου. Ειδικότερα, ανέφερε ότι όταν ο διαθέσιμος χώρος δαπέδου σε ένα άτομο που κρατείται σε κελί πολλαπλών χρήσεων είναι μικρότερος από 3 τετραγωνικά μέτρα, η έλλειψη προσωπικού χώρου θεωρείται τόσο σοβαρή που δημιουργεί ισχυρό τεκμήριο παραβίασης του άρθρου 3 της Σύμβασης. Στη συνέχεια, το βάρος της απόδειξης φέρει η εναγόμενη κυβέρνηση, η οποία μπορεί, ωστόσο, να αντικρούσει το τεκμήριο αποδεικνύοντας την παρουσία στοιχείων ικανών να αντισταθμίσουν επαρκώς αυτήν την κατάσταση (ομοίως, § 137). Από την άλλη πλευρά, όταν ένας κρατούμενος έχει προσωπικό χώρο μεταξύ 3 και 4 τετραγωνικών μέτρων στο κελί, ο παράγοντας του χώρου παραμένει σημαντικό στοιχείο στην εκτίμηση του Δικαστηρίου για την επάρκεια ή όχι των συνθηκών κράτησης. Σε μια τέτοια περίπτωση, το Δικαστήριο θα διαπιστώσει παραβίαση του άρθρου 3 εάν η έλλειψη χώρου συνοδεύεται από άλλες κακές πραγματικές συνθήκες κράτησης, ιδίως από έλλειψη πρόσβασης στον προαύλιο χώρο ή στον αέρα και το φυσικό φως, από κακό αερισμό, ανεπαρκή ή υπερβολικά υψηλή θερμοκρασία στους χώρους, έλλειψη ιδιωτικότητας στις τουαλέτες ή κακές συνθήκες υγείας και υγιεινής (ομοίως § 139).

β) Εφαρμογή των προαναφερθέντων αρχών στην παρούσα υπόθεση

94. Όσον αφορά τη θέση του υπερπληθυσμού, ιδίως τον αριθμό των κρατουμένων ανά δωμάτιο, αλλά και τις υπόλοιπες συνθήκες στις φυλακές Κασσάνδρας, οι θεωρίες των διαδίκων δίστανται. Για να σχηματίσει τη γνώμη του, το Δικαστήριο θα βασιστεί στα πορίσματα που θεωρεί τεκμηριωμένα επειδή δεν αμφισβητούνται μεταξύ των μερών και στα πιο αντικειμενικά στοιχεία. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι η προσφυγή κατατέθηκε στο Δικαστήριο στις 30 Απριλίου 2013 και ο Συνήγορος του Πολίτη πραγματοποίησε την επίσκεψή του στις 22 Ιανουαρίου 2014. Ωστόσο, η έκθεση δεν απέχει πολύ χρονικά από τα εικαζόμενα γεγονότα. Στη συνέχεια αποδίδει μεγαλύτερη σημασία στις παρατηρήσεις που επιβεβαιώνονται από τα ευρήματα του Συνηγόρου.

95. Όσον αφορά τον αριθμό των κρατουμένων, το Δικαστήριο σημειώνει ότι, σύμφωνα με τις πληροφορίες που παρείχε ο Συνήγορος του Πολίτη, στις 22 Ιανουαρίου 2014, 115 άτομα διέμεναν στα τρία κτίρια Α, Β και Γ, με επίσημη χωρητικότητα 240 κρατούμενων. Συγκεκριμένα, στο κτίριο Α που λειτουργούσε ως κλειστή φυλακή, χωρητικότητας 80 ατόμων, διέμεναν 32 κρατούμενοι και στα κτήρια Β και Γ που ήταν οι «ανοιχτοί» χώροι, χωρητικότητας 160 ατόμων (80 άτομα ανά κτίριο). Η χωρητικότητα αυτή επιβεβαιώνεται με δήλωση του διευθυντή των φυλακών και με την υπ' αριθμ. 93316 υπουργική απόφαση της 15^{ης} Νοεμβρίου 2013.

96. Το Δικαστήριο σημειώνει επίσης ότι, την ημέρα της επίσκεψης του Συνηγόρου, τα μικρά σπίτια που ήταν διάσπαρτα γύρω από τα κτίρια Α, Β και Γ φιλοξενούσαν περίπου 45 άτομα σε ημιελευθερία. Σημειώνει ότι η ακριβής χωρητικότητα αυτού του χώρου δεν προσδιορίστηκε αλλά ότι ήταν προφανές ότι ήταν πολύ υψηλότερος από τον αριθμό των κρατουμένων (βλ. παράγραφο 43 ανωτέρω). Τέλος, τα τρία παραρτήματα της φυλακής φιλοξενούσαν περίπου είκοσι κρατούμενους με ημιελευθερία που είχαν ανατεθεί σε κτηνοτροφικές εργασίες, ένας από τους οποίους έμεινε μόνος ως επιστάτης των κτιρίων. Επομένως, από τη δικογραφία προκύπτει ότι, όσον αφορά τον χώρο που διέθετε οι κρατούμενοι υπό όρους, η φυλακή λειτουργούσε πολύ κάτω από τις δυνατότητές της.

97. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι από το νομοθετικό πλαίσιο και τον φάκελο προκύπτει ότι οι φυλακές Κασσάνδρας, ως αγροτική φυλακή, είχαν σκοπό και οργάνωση πολύ διαφορετικές από αυτές των άλλων σωφρονιστικών καταστημάτων

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

και ότι οι κρατούμενοι εκεί ήταν χωρισμένοι στα κτίρια ανάλογα με τα διαφορετικά καθεστώτα τους. Σημειώνει εξαρχής την παρατήρηση του Συνηγόρου ότι η στέρηση της ελευθερίας, ιδίως των κρατουμένων με ημιελευθερία, αλλά και των κρατουμένων που διέμεναν στα κτίρια Β και Γ, «φαινόταν αντικειμενικά να έχει λιγότερο σοβαρές επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής τους».

98. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι, αφενός, οι κρατούμενοι στα κτίρια Β και Γ και, αφετέρου, οι κρατούμενοι υπό καθεστώς ημιελευθερίας (γνωστοί ως «λογοτιμιτές») που διέμεναν γύρω από τα κτίρια ή στα τρία παραρτήματα του φυλακή, επωφελούνταν από ένα καθεστώς ανοιχτής φυλακής που διέφερε σημαντικά από το καθεστώς κλειστών φυλακών στο Κτίριο Α.

99. Ειδικότερα, όσον αφορά τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αρ. 1, 4, 6, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30 και 32 έως 34, το Δικαστήριο σημειώνει ότι κρατήθηκαν για ορισμένες περιόδους (που εξηγούνται λεπτομερώς στην παράγραφο 4 παραπάνω) στα Κτίρια Β ή Γ, υπό καθεστώς ανοιχτής φυλακής. Στη συνέχεια εργάστηκαν υπό επίβλεψη έξω από τα κτίρια και σε διαφορετικές μονάδες εργασίας (για παράδειγμα φυτική και ζωική παραγωγή, εργαστήρια ή αποθήκες) και απολάμβαναν μεγάλη ελευθερία κινήσεων αφού εργάζονταν έξω από τα κτίρια για πεντέμισι ώρες.

100. Από τη δικογραφία προκύπτει ότι ο προσφεύγων που αναφέρεται με τον αριθμό 7 κρατούνταν στην αίθουσα θεραπείας. Το Δικαστήριο δεν έχει λεπτομερείς πληροφορίες για αυτό το χώρο, αλλά, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις της Κυβέρνησης, που δεν αμφισβητούνται από τους προσφεύγοντες, δεν βρισκόταν υπό καθεστώς κλειστής φυλακής.

101. Για το θέμα του υπερπληθυσμού, το Δικαστήριο αναφέρεται στη δήλωση του διευθυντή των φυλακών και στην υπουργική απόφαση της 15^{ης} Νοεμβρίου 2013 που συμπίπτουν στο σημείο αυτό με την έκθεση του Συνηγόρου, σύμφωνα με τις οποίες κάθε κτίριο είχε τέσσερα δωμάτια, το καθένα με επιφάνεια περίπου 80 τετραγωνικά μέτρα, που δεν αμφισβητείται από τους προσφεύγοντες. Βασίζεται στα πορίσματα του Συνηγόρου ότι την ημέρα της επίσκεψής του διέμεναν περίπου 10 έως 12 κρατούμενοι σε κάθε δωμάτιο, πράγμα που σημαίνει ότι διέθεταν προσωπικό χώρο

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

από 8 τετραγωνικά μέτρα έως 6,67 τετραγωνικά μέτρα, κάτι που εν μέρει συμπίπτει με τα επιχειρήματα της κυβέρνησης ότι κάθε κρατούμενος είχε προσωπικό χώρο 8 τετραγωνικών μέτρων. Το Δικαστήριο σημειώνει τον ισχυρισμό των προσφευγόντων ότι 17 άτομα μοιράζονταν κάθε δωμάτιο και παρατηρεί ότι δεν υπάρχουν αντικειμενικά στοιχεία που να το επιβεβαιώνουν. Εν πάση περιπτώσει, ο ισχυρισμός αυτός ισοδυναμεί με την άποψη ότι ο προσωπικός χώρος δεν ήταν μικρότερος από 3 τετραγωνικά μέτρα, όπως υποστηρίζουν οι προσφεύγοντες, αλλά 4,7 τετραγωνικά μέτρα ανά κρατούμενο, συμπεριλαμβανομένων των τουαλετών.

102. Όσον αφορά τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς. 1, 2, 4, 6, 10, 11, 16, 19, 20, 26 και 30, το Δικαστήριο σημειώνει ότι ήταν σε ημιελευθερία για ορισμένες περιόδους που αναφέρονται λεπτομερώς παραπάνω (παράγραφος 4). Παρατηρεί ότι αδιαμφισβήτητα επωφελήθηκαν από κάποιο ειδικό καθεστώς. Κάποιοι από αυτούς ήταν εντελώς αυτόνομοι και άλλα τοποθετήθηκαν σε χώρους εργασίας. Η ελευθερία κινήσεών τους, εγγενής στο καθεστώς και τη φύση της εργασίας τους, είναι αδιαμφισβήτητη.

103. Το Δικαστήριο σημειώνει το επιχείρημα του Συνηγόρου ότι "η ακριβής χωρητικότητα αυτού του χώρου αφιερωμένου σε κρατούμενους σε ημιελευθερία δεν προσδιορίστηκε, αλλά ήταν προφανές με γυμνό μάτι ότι ήταν πολύ υψηλότερος από τον αριθμό των κρατουμένων". Βασίζεται στη γενική παρατήρηση στην έκθεση του Συνηγόρου ότι, στα σπίτια και στα δωμάτια των κρατουμένων σε ημιελευθερία, οι συνθήκες ήταν καλύτερες επειδή απολάμβαναν μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων και οργάνωσης χώρων διαμονής παρά την κακή υποδομή.

104. Το Δικαστήριο συμπεραίνει από τις προηγούμενες σκέψεις ότι οι κρατούμενοι σε ανοιχτές φυλακές και σε ημιελευθερία απολάμβαναν σημαντική ελευθερία κινήσεων όταν εργάζονταν έξω από τα δωμάτια κατά τη διάρκεια της ημέρας. Οι κρατούμενοι σε ανοιχτές φυλακές που εργάζονταν υπό επιτήρηση διέφεραν σημαντικά από εκείνους σε κλειστές φυλακές που ήταν έγκλειστοι σε κελιά και των οποίων οι ευκαιρίες να περπατήσουν στην αυλή της φυλακής ήταν περιορισμένες. Οι κρατούμενοι σε ημιελευθερία που έμεναν σε χωριστά σπίτια είχαν σημαντική αυτονομία, η οποία καθόριζε την κατάστασή τους, και ελευθερία κινήσεων σε μια πολύ μεγάλη περιοχή. Εφόσον συνήχθη το συμπέρασμα ότι δεν

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

υπήρχε πρόβλημα υπερπληθυσμού σε αυτή την περίπτωση, πολλώ μάλλον επειδή αυτοί οι κρατούμενοι είχαν μεγάλη ελευθερία κινήσεων, και ότι οι προσφεύγοντες δεν περιγράφουν τις άλλες ειδικές συνθήκες κράτησης που σχετίζονται με το ειδικό καθεστώς τους και την ατομική τους κατάσταση, ούτε τον τρόπο με τον οποίο επηρεάστηκαν από αυτές τις συνθήκες ενώ κρατούνταν υπό αυτό το καθεστώς, το Δικαστήριο δεν μπορεί να συμπεράνει ότι υπήρχε έλλειψη χώρου που συνοδεύεται από άλλες κακές πραγματικές συνθήκες κράτησης.

105. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι όσον αφορά τις καταγγελίες σχετικά με τον εθισμό στα ναρκωτικά, το παθητικό κάπνισμα και την ιατρική παρακολούθηση, δεν υποβλήθηκαν σε αυτό ακριβείς πληροφορίες προκειμένου να προσδιοριστεί ποιοι ήταν οι θιγόμενοι κρατούμενοι. Οι προσφεύγοντες δεν διευκρίνισαν εάν όντως υπέστησαν ζημία, και εάν ναι, σε ποιο βαθμό.

106. Όσον αφορά την ιατρική ή φαρμακευτική παρακολούθηση των κρατουμένων με προβλήματα υγείας, οι προσφεύγοντες δεν είχαν παράσχει σχετικές πληροφορίες ούτε διατύπωσαν συγκεκριμένες καταγγελίες σχετικά με την έλλειψη παρακολούθησης. Εν πάση περιπτώσει, η Κυβέρνηση παρείχε λεπτομερή κατάλογο με τα ονόματα των προσφευγόντων και τις ημερομηνίες της ιατρικής και οδοντιατρικής θεραπείας που έλαβαν. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι παραπάνω ισχυρισμοί των προσφευγόντων είναι αόριστοι, μη εξατομικευμένοι και αβάσιμοι.

107. Από αυτό προκύπτει ότι, στο μέτρο που οι καταγγελίες των προσφευγόντων που αναφέρονται με τους αριθμούς 1, 2, 4, 6, 7, 10, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30 και 32 έως 34 σύμφωνα με το άρθρο 3 της Σύμβασης, που αφορούν τις περιόδους κράτησής τους σε ανοιχτούς χώρους και σε ημιελευθερία, το Δικαστήριο κρίνει ότι είναι προδήλως αβάσιμοι και ότι πρέπει να κηρυχθούν απαράδεκτοι σύμφωνα με το άρθρο 35 §§ 3 α) και 4 της Σύμβασης.

Γ.Κράτηση στο κτίριο Α και στους ειδικούς χώρους αλλοδαπών (κλειστοί χώροι)

108. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι οι προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 1, 2, 4, 6, 10 έως 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30 και 32 έως 34 κρατούνταν στο κτίριο Α για ορισμένες περιόδους που αναφέρονται αναλυτικά στον προαναφερθέντα πίνακα (παράγραφος 4). Οι προσφεύγοντες που αναφέρονται με

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

τους αριθμούς 11, 13, 16, 20 και 26 κρατούνταν επίσης για ορισμένες περιόδους στην ειδική αίθουσα όπου κρατούνταν αλλοδαποί που περίμεναν την απέλαση. Από τη δικογραφία προκύπτει ότι οι χώροι αυτοί βρίσκονταν υπό καθεστώς κλειστών φυλακών.

1. Επί του παραδεκτού

109. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι το τμήμα της προσφυγής που αφορά τους προσφεύγοντες με τους αριθμούς 1, 2, 4, 6, 10 έως 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30, 32 έως 34, στο μέτρο που αφορά τις συνθήκες κράτησής τους σε χώρους φυλακής που λειτουργούσαν ως κλειστή φυλακή δεν είναι προδήλως αβάσιμο κατά την έννοια του άρθρου 35 § 3 (α) της Σύμβασης και ότι δεν έρχεται σε αντίθεση με οποιοδήποτε άλλο λόγο απαραδέκτου. Ως εκ τούτου, το κηρύσσει παραδεκτό.

2. Επί της ουσίας

α) Τα επιχειρήματα των διαδίκων

110. Όσον αφορά τα επιχειρήματα των διαδίκων, το Δικαστήριο παραπέμπει στις παραγράφους 83-90 ανωτέρω για εκείνα που προβλήθηκαν από τους προσφεύγοντες και στις παραγράφους 76-82 ανωτέρω για εκείνα που προέβαλε η Κυβέρνηση.

β) Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

111. Όσον αφορά τις γενικές αρχές εφαρμογής του άρθρου 3 της Σύμβασης σε υποθέσεις που εγείρουν ζητήματα παρόμοια με αυτά της παρούσας υπόθεσης, το Δικαστήριο παραπέμπει στη σχετική νομολογία του (Muršić κατά Κροατίας [GC], ως άνω, §§ 96 141, παράγραφοι 91-93 ως άνω).

112. Το Συνέδριο σημειώνει ότι όσον αφορά τις καταγγελίες σχετικά με τον εθισμό στα ναρκωτικά, το παθητικό κάπνισμα και την ιατρική παρακολούθηση, δεν υποβλήθηκαν ακριβείς πληροφορίες στο Δικαστήριο προκειμένου να προσδιοριστεί ποιοι ήταν οι θιγόμενοι κρατούμενοι. Οι προσφεύγοντες δεν διευκρίνισαν εάν όντως υπέστησαν ζημιά, και εάν ναι, σε ποιο βαθμό. Όσον αφορά τον ισχυρισμό που προέρχεται από δημοσίευση των σωφρονιστικών υπαλλήλων ότι τουλάχιστον οι μισοί

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

κρατούμενοι ήταν τοξικομανείς, το Δικαστήριο σημειώνει ότι αυτή η δημοσίευση δεν προσκομίστηκε ενώπιόν του.

113. Όσον αφορά την ιατρική ή φαρμακευτική παρακολούθηση των κρατουμένων με προβλήματα υγείας, οι προσφεύγοντες δεν είχαν παράσχει σχετικές πληροφορίες ούτε διατύπωσαν συγκεκριμένα παράπονα σχετικά με την έλλειψη παρακολούθησης. Σε κάθε περίπτωση, η κυβέρνηση παρείχε λεπτομερή κατάλογο με τα ονόματα των προσφευγόντων καθώς και τις ημερομηνίες της ιατρικής και οδοντιατρικής θεραπείας που έλαβαν.

114. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι παραπάνω ισχυρισμοί των προσφευγόντων είναι αόριστοι, μη εξατομικευμένοι και αβάσιμοι. Δηλώνει εξαρχής ότι πρέπει να περιορίσει την εξέτασή της στις καταγγελίες που αφορούν τις γενικές συνθήκες κράτησης των προσφευγόντων στις φυλακές Κασσάνδρας

115. Όσον αφορά τον υπερπληθυσμό, ιδίως όσον αφορά τον αριθμό των κρατουμένων ανά δωμάτιο, αλλά και τις υπόλοιπες συνθήκες στις φυλακές Κασσάνδρας, οι θέσεις των μερών είναι αντίθετες. Για να σχηματίσει τη γνώμη του, το Δικαστήριο θα βασιστεί στα πορίσματα που θεωρεί τεκμηριωμένα επειδή δεν αμφισβητούνται από τους προσφεύγοντες και στα πιο αντικειμενικά στοιχεία, αποδίδοντας μεγαλύτερη σημασία στις παρατηρήσεις που επιβεβαιώνονται από τα πορίσματα του Συνηγόρου, όπως εξηγήθηκε παραπάνω (βλέπε παράγραφο 94).

116. Όσον αφορά τον υπερπληθυσμό, ιδίως όσον αφορά τον αριθμό των κρατουμένων ανά δωμάτιο, αλλά και τις υπόλοιπες συνθήκες στις φυλακές Κασσάνδρας, οι θέσεις των μερών είναι αντίθετες. Για να σχηματίσει τη γνώμη του, το Δικαστήριο θα βασιστεί στα πορίσματα που θεωρεί τεκμηριωμένα επειδή δεν αμφισβητούνται από τους προσφεύγοντες και στα πιο αντικειμενικά στοιχεία, αποδίδοντας μεγαλύτερη σημασία στις παρατηρήσεις που επιβεβαιώνονται από τα πορίσματα του Συνηγόρου, όπως εξηγήθηκε παραπάνω (βλέπε παράγραφο 94).

117. Σύμφωνα με τη δήλωση του διευθυντή της φυλακής και την έκθεση του Συνηγόρου, ο αριθμός των δωματίων στο κτίριο Α, η επιφάνεια κάθε δωματίου και ο αριθμός των κρατουμένων ανά δωμάτιο είναι πανομοιότυποι με αυτούς που έχουν αναφερθεί για τα κτίρια Β και Γ, στα οποία παραπέμπει το Δικαστήριο (παράγραφος 101).

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

118. Επιπλέον, όσον αφορά τις ειδικές συνθήκες κράτησης σχετικά με το κτίριο Α, το Δικαστήριο παρατηρεί ότι οι κρατούμενοι σε αυτό το κτίριο μπορούσαν να χρησιμοποιούν, εκτός από την εσωτερική αυλή, μια κοινή αυλή προσβάσιμη από όλα τα κτίρια. Οι συλληφθέντες έβγαιναν έξω για πεντέμισι ώρες το πρωί και δύομισι ώρες το απόγευμα ή εργάζονταν εντός των κτιρίων. Εφόσον το πρωί οι κρατούμενοι των κτιρίων Β και Γ δούλευαν εκτός των κτιρίων, οι κρατούμενοι του κτιρίου Α μπορούσαν να περπατήσουν μόνοι τους στον κοινόχρηστο προαύλιο χώρο. Αυτά τα στοιχεία αποδεικνύουν ότι αυτοί οι προσφεύγοντες είχαν μεγάλη ελευθερία κινήσεων κατά τη διάρκεια της ημέρας έξω από τα δωμάτιά τους.

119. Όσον αφορά τα τρόφιμα, το Δικαστήριο πιστεύει τις παρατηρήσεις της κυβέρνησης και τις αναφορές του Συνηγόρου που είπε ότι η εγκατάσταση είχε φούρνο ψωμιού και ότι μέρος του γάλακτος, του τυριού, των λαχανικών και του κρέατος από ζώα που εκτρέφονταν στη φυλακή χρησιμοποιήθηκαν για τη διατροφή των κρατουμένων. Παρατηρεί ότι, πρώτον, η κυβέρνηση παρείχε δελτία που έδειχναν ένα αρκετά ποικίλο εβδομαδιαίο μενού και ότι, δεύτερον, ο Συνήγορος σημείωσε ότι το πλεόνασμα τροφίμων δόθηκε στα άλλα σωφρονιστικά ιδρύματα, γεγονός που υποδηλώνει κάποια αυτάρκεια στον τομέα αυτό. Ως εκ τούτου, δεν πείστηκε από το επιχείρημα των προσφευγόντων ότι οι κρατούμενοι είχαν προβλήματα με την ποσότητα και την ποιότητα των τροφίμων.

120. Το Δικαστήριο σημειώνει περαιτέρω ότι όσον αφορά την υγιεινή η κυβέρνηση εξέδωσε τιμολόγια από μια ιδιωτική εταιρεία που απολύμανε μέρη της φυλακής και ότι ο Συνήγορος σημείωσε ότι οι ανάγκες σχετικά με προϊόντα υγιεινής και ρούχα καλύφθηκαν από δωρεές από την εκκλησία και τους πολίτες.

121. Το Δικαστήριο παρατηρεί ότι οι κρατούμενοι είχαν πρόσβαση σε ορισμένες δραστηριότητες. Ο Συνήγορος βεβαίωσε ότι τα δωμάτια ήταν εξοπλισμένα με τηλεοράσεις, ότι υπήρχε ένα αθλητικό γήπεδο ανά κτίριο και μια βιβλιοθήκη. Τρεις φορές την εβδομάδα διοργανώνονταν πρόγραμμα αθλητικών δραστηριοτήτων καθώς και ποδοσφαιρικοί αγώνες. Οι άδειες εξόδου ήταν συχνές.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

122. Το Δικαστήριο σημειώνει τις παρατηρήσεις των προσφευγόντων και τις δηλώσεις του Συνηγόρου σχετικά με προβλήματα που σχετίζονται με τις κτιριακές υποδομές, τη θέρμανση και το ζεστό νερό. Ωστόσο, θεωρεί ότι αυτά τα στοιχεία δεν επαρκούν από μόνα τους για να διαπιστωθεί παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης.

123. Οι προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αρ. 11, 13, 16, 20 και 26 κρατήθηκαν επίσης για ορισμένο χρονικό διάστημα στην ειδική αίθουσα όπου διέμεναν αλλοδαποί εν αναμονή απέλασης. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι το μόνο υλικό στον φάκελο που περιγράφει συγκεκριμένα αυτό το κτίριο είναι οι ισχυρισμοί της κυβέρνησης ότι αυτό το μέρος είχε έκταση 27,30 τετραγωνικά μέτρα και διέθετε τουαλέτα και ντους. Ήταν εξοπλισμένο με κρεβάτια, κρεμάστρες, τηλεόραση, τραπέζι και ψυγείο. Μπορούσε να φιλοξενήσει έως και τέσσερα άτομα, οπότε κάθε τρόφιμος είχε περίπου 6,5 τετραγωνικά μέτρα προσωπικού χώρου. Τα στοιχεία αυτά δεν αμφισβητούνται από τους προσφεύγοντες.

124. Αυτά τα στοιχεία, μαζί με τις εκτιμήσεις που διατύπωσε το Δικαστήριο σχετικά με τις γενικές συνθήκες κράτησης στη φυλακή (βλ. παραγράφους 119 - 122 ανωτέρω), που ισχύουν και για την κράτηση εκεί, αρκούν ώστε το Δικαστήριο να συμπεράνει ότι οι προαναφερθέντες προσφεύγοντες, κατά την παραμονή τους στους χώρους των αλλοδαπών, δεν κρατήθηκαν σε συνθήκες απάνθρωπης ή εξευτελιστικής μεταχείρισης.

125. Το Δικαστήριο θεωρεί ότι, υπό αυτές τις συνθήκες, όσον αφορά τους προσφεύγοντες που αναφέρονται ως αρ. 1, 2, 4, 6, 10 έως 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30 και 32 έως 34, υπό το φως των πληροφοριών που του παρασχέθηκαν, δεν είναι σε θέση να συναγάγει το συμπέρασμα ότι, ενώ κρατούνταν στο Κτίριο Α, κρατούνταν υπό συνθήκες που ισοδυναμούσαν με απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση. Ως εκ τούτου, οι συνθήκες κράτησης των προαναφερθέντων προσφευγόντων δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν αντίθετες με το άρθρο 3 της Σύμβασης.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

126. Το Δικαστήριο σημειώνει εξ αρχής ότι, ιδίως όσον αφορά τον προσφεύγοντα που αναφέρεται ως υπ' αριθμ. 32, το ιστορικό κράτησής του αναφέρεται στην κράτησή του από την 11^η Οκτωβρίου 2013 έως την 20^η Νοεμβρίου 2013, μεταγενέστερη περίοδο από την 30^η Απριλίου 2013, ημερομηνία κατάθεσης της προσφυγής. Δεν παρέχονται πληροφορίες σχετικά με την κράτησή του μέχρι την 11^η Οκτωβρίου 2013. Ωστόσο, σύμφωνα με τις πληροφορίες που παρείχε ο εν λόγω προσφεύγων στην προσφυγή, βρισκόταν ήδη υπό κράτηση στις φυλακές Κασσάνδρας κατά την ημερομηνία παραπομπής στο Δικαστήριο, κάτι που επίσης προκύπτει από το πληρεξούσιο που είχε υπογράψει και δώσει στους εκπροσώπους του, με ημερομηνία 18 Ιανουαρίου 2013 και φέρει τη σφραγίδα των φυλακών Κασσάνδρας, που πιστοποιεί το γνήσιο της υπογραφής του. Τα μέρη δεν υποβάλλουν παρατηρήσεις επί του σημείου αυτού. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο θεωρεί ότι ο εν λόγω προσφεύγων κρατούνταν στις φυλακές Κασσάνδρας την ημερομηνία κατά την οποία κατατέθηκε η αίτηση σε αυτό.

127. Συνεπώς, δεν υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 3 της Σύμβασης.

II. ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΙΚΑΖΟΜΕΝΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 13 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 3

128. Βασιζόμενοι στο Άρθρο 13 της Σύμβασης, οι προσφεύγοντες παραπονέθηκαν ότι δεν είχαν κανένα αποτελεσματικό ένδικο μέσο στο εσωτερικό δίκαιο για να καταγγείλουν τις συνθήκες κράτησής τους. Η διάταξη αυτή έχει ως εξής:

«Κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που αναγνωρίζονται στη Σύμβαση (...), έχει δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής δικαστικής αρχής, ακόμη κι αν η παραβίαση μπορεί να έχει διαπραχθεί από άτομα που ενεργούν κατά την άσκηση των επίσημων καθηκόντων τους».

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

A. Όσον αφορά τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αρ. 3, 5, 8, 9, 15, 18, 21 έως 25, 29 και 31

129. Η Κυβέρνηση αναφέρθηκε στα επιχειρήματά της σχετικά με τη μη εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων, στην προκειμένη περίπτωση την αγωγή αποζημίωσης βάσει του άρθρου 105 του συνοδευτικού νόμου του Αστικού Κώδικα (παράγραφοι 54-57).

130. Η Κυβέρνηση αναφέρθηκε στα επιχειρήματά της σχετικά με τη μη εξάντληση των εσωτερικών ένδικων μέσων, στην προκειμένη περίπτωση την αγωγή αποζημίωσης βάσει του άρθρου 105 του συνοδευτικού νόμου του Αστικού Κώδικα (παράγραφοι 54-57).

131. Λαμβανομένων υπόψη των σκέψεων που εξέθεσε σχετικά με την έλλειψη δέσμευσης από τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 3, 5, 8, 9, 15, 18, 21 έως 25, 29 και 31 της αγωγής αποζημίωσης που τους απευθύνεται δυνάμει του άρθρου 105 του συνοδευτικού νόμου του Αστικού Κώδικα (βλ. παρ. 60-74 ανωτέρω), το Δικαστήριο κρίνει ότι οι καταγγελίες που βασίζονται στο άρθρο 13 πρέπει να απορριφθούν ως προδήλως αβάσιμες, σύμφωνα με το άρθρο 35 § 3 α) και 4 της Σύμβασης.

B. Όσον αφορά τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 1, 2, 4, 6, 7, 10, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30 και 32 έως 34 και την περίοδο κράτησής τους στο ανοιχτό μέρος της φυλακής ή σε καθεστώς ημιελευθερίας

132. Οι προσφεύγοντες επικαλούνται την υπόθεση Παπακωνσταντίνου κατά Ελλάδος (αρ. 50765/11, §§ 48-52, 13 Νοεμβρίου 2014). Λένε ότι έχουν απευθύνει στον αρμόδιο εποπτεύοντα εισαγγελέα αίτημα βάσει του άρθρου 572 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, το οποία συνήθως προσφέρει η Κυβέρνηση ως αποτελεσματικό ένδικο μέσο, αλλά ότι δεν έλαβαν απάντηση από αυτόν τον εισαγγελέα και ότι το αίτημα δεν αποδείχθηκε αποτελεσματικό. Υποστηρίζουν επίσης ότι η Κυβέρνηση δε φέρει, και δεν έχει φέρει ποτέ μέχρι σήμερα, ούτε ένα παράδειγμα νομολογίας κατά το οποίο κρατούμενος που φέρεται να κατήγγειλε στον αρμόδιο εισαγγελέα συστηματικά προβλήματα σε σωφρονιστικό ίδρυμα, βάσει του άρθρου 572 του ΚΠΔ, έχει δικαιωθεί. Θεωρούν ότι οι εισαγγελείς δεν μπορούν να κάνουν τίποτα για τις

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

καταστάσεις που καταγγέλλονται ενώπιον τους και ότι αρκούνται σε «δραματικές» εκκλήσεις στον Υπουργό Δικαιοσύνης, γεγονός που καταδείκνυε την αμηχανία τους για το θέμα.

133. Σύμφωνα με την Κυβέρνηση, οι προσφεύγοντες δεν μπορούν να επικαλεστούν το άρθρο 13 της Σύμβασης, ελλείψει «τεκμηριωμένης καταγγελίας». Επικουρικώς, επισημαίνει ότι έπρεπε να ασκήσουν αγωγή αποζημίωσης βάσει του άρθρου 105 του συνοδευτικού νόμου του Αστικού Κώδικα σε συνδυασμό με το άρθρο 3 της Σύμβασης.

134. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι όσον αφορά ορισμένους από τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 1, 4, 6, 7, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30 και 32 έως 34 και στο βαθμό που η προσφυγή τους αφορά την περίοδο κράτησής τους στο τμήμα της φυλακής που λειτουργούσε ως ανοιχτή φυλακή, καθώς και οι προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 1, 2, 4, 6, 10, 11, 16, 19, 20, 26 και 30 κατά τη διάρκεια της κράτησής τους σε καθεστώς ημιελευθερίας, οι καταγγελίες σχετικά με την παραβίαση του άρθρου 3 απορρίφθηκαν ως προδήλως αβάσιμες κατ'εφαρμογή του άρθρου 35 §§ 3 α) και 4 της Σύμβασης (βλ. παραγράφους 91-107 ανωτέρω). Υπό αυτή την έννοια, δεν διαπιστώθηκε καμία παραβίαση αυτής της διάταξης και αυτοί οι προσφεύγοντες, όσον αφορά τις περιόδους κράτησής τους σε ανοιχτή φυλακή ή σε ημιελευθερία, δεν διατύπωσαν τεκμηριωμένους καταγγελίες.

135. Επομένως, οι καταγγελίες τους σχετικά με το άρθρο 13 και για τις προαναφερθείσες περιόδους πρέπει να απορριφθούν ως προδήλως αβάσιμες, σύμφωνα με το άρθρο 35 §§ 3 και 4 της Σύμβασης (Gökçe και Demirel κατά Τουρκίας, 22 Σεπτεμβρίου 2006, §§ 69-70).

Γ.Σχετικά με τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 1, 2, 4, 6, 10 έως 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30 και 32 έως 34 και την περίοδο κράτησής τους στο κλειστό τμήμα της φυλακής

1.Επί του παραδεκτού

136. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι όσον αφορά τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 1, 2, 4, 6, 10 έως 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30 και 32 έως 34 και εφόσον η προσφυγή τους σχετίζεται με την περίοδο κράτησής τους στο τμήμα της φυλακής που λειτουργούσε ως κλειστή φυλακή, οι καταγγελίες τους σχετικά με το άρθρο 13 δεν είναι προδήλως αβάσιμες ή απαράδεκτες για οποιοδήποτε άλλο λόγο που αναφέρεται στο άρθρο 35 του τη Σύμβαση. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο τις κηρύσσει παραδεκτές.

2. Επί της ουσίας

α)Τα επιχειρήματα των διαδίκων

137. Τα μέρη επαναλαμβάνουν τα επιχειρήματά τους που παρουσιάζονται ανωτέρω στις παραγράφους 132 και 133.

β) Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

138.Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η διαπίστωση παραβίασης άλλης διάταξης της Σύμβασης δεν αποτελεί προϋπόθεση για την εφαρμογή του άρθρου 13 (Sergey Denisov κατά Ρωσίας, αρ. 21566/13, § 88, 8 Οκτωβρίου 2015, και παραπομπές). Στην παρούσα υπόθεση, ακόμη και αν τελικά κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης όσον αφορά τους προσφεύγοντες και τις επίμαχες περιόδους, δεν θεώρησε ότι οι καταγγελίες τους ήταν εκ πρώτης όψεως αβάσιμες. Κατέληξε στο συμπέρασμα αυτό μόνο αφού εξέτασε την ουσία των ισχυρισμών τους (παράγραφοι 110-127 ανωτέρω). Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι προσφεύγοντες έχουν διατυπώσει τεκμηριωμένες καταγγελίες για τους σκοπούς του άρθρου 13 της Σύμβασης.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

139. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει επίσης ότι σε αρκετές υποθέσεις σχετικά με τις συνθήκες κράτησης στις φυλακές, ενώ δεν διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης μεμονωμένα, διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 13 της Σύμβασης σε συνδυασμό με το άρθρο 3 (Πιλάλης και λοιποί, προαναφερθείσα, § 65, D.M. κατά Ελλάδος, αρ.44559/15, §§ 42-45, 16 Φεβρουαρίου 2017, Singh και λοιποί κατά Ελλάδας, αρ. 60041/2013, , §§ 62-64, 10 Ιανουαρίου 2017, Κωνσταντινόπουλος και λοιποί κατά Ελλάδος, αρ. 69781/13, §§ 57-59, 28 Ιανουαρίου 2016, και Παπακωνσταντίνου, προαναφερθείσα, § 51).

140. Όσον αφορά το αντισταθμιστικό μέσο που συνιστά η αγωγή αποζημίωσης κατά του Δημοσίου βάσει του άρθρου 105 του συνοδευτικού νόμου του Αστικού Κώδικα, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι πέραν του γεγονότος ότι η άσκηση μιας τέτοιας αγωγής προϋποθέτει την απόδειξη παράλειψης του Κράτους κατά την έννοια του ελληνικού δικαίου, θεώρησε ότι η αγωγή αυτή είναι αποτελεσματική μόνο όταν κινείται μετά την απελευθέρωση του ενδιαφερομένου και όχι κατά τη διάρκεια της κράτησης, διότι στερείται προληπτικού χαρακτήρα κατά την έννοια της νομολογίας του Δικαστηρίου (βλ., μεταξύ πολλών άλλων, Κωνσταντινόπουλος και λοιποί, προαναφερθείσα, § 39, Πατρίκης και λοιποί κατά Ελλάδος, αρ. 50622/13, § 37, 28 Ιανουαρίου 2016, Adiele και λοιποί κατά Ελλάδος, αρ. 29769/ 13, §§ 34-35, 25 Φεβρουαρίου 2016, Παπαδάκης και λοιποί κατά Ελλάδος, αρ.34083/13, §§ 50 51, 25 Φεβρουαρίου 2016, Kagia κατά Ελλάδος, αρ. 36442/15, § 37, 30 Ιουνίου 2016, Πιλάλης και άλλοι, προαναφερθείσα, § 44).

141. Το Δικαστήριο δεν βλέπει κανένα λόγο στην παρούσα υπόθεση να παρεκκλίνει από την πάγια νομολογία του επί του θέματος. Όσον αφορά τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 1, 2, 4, 6, 10 έως 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30 και 32 έως 34 και στο βαθμό που οι καταγγελίες τους σχετίζονται με τις συνθήκες κράτησής τους στο τμήμα της φυλακής που λειτουργούσε ως κλειστή φυλακή, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 13 σε συνδυασμό με το άρθρο 3 της Σύμβασης.

III. ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 41 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

142. Σύμφωνα με το άρθρο 41 της Σύμβασης:

«Εάν το Δικαστήριο κρίνει ότι υπήρξε παραβίαση τη Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της, και εάν το εσωτερικό δίκαιο του Υψηλού Συμβαλλόμενου Μέρους δεν επιτρέπει παρά μόνο ατελή εξάλειψη των συνεπειών της παραβίασης αυτής, το Δικαστήριο χορηγεί στον παθόντα, εφόσον είναι αναγκαίο, δίκαιη ικανοποίηση».

A. Ζημία

143. Όσον αφορά την υλική και ηθική ζημία που ισχυρίζονται ότι υπέστησαν, οι προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 1, 4, 10, 14, 16, 17, 19, 32 και 34 διεκδικούν 24.000 ευρώ για φερόμενη παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης και 9.000 ευρώ για εκείνη του άρθρου 13. Ομοίως, οι προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 2, 20, 26 και 30 διεκδικούν 20.000 ευρώ για την εικαζόμενη παραβίαση του άρθρου 3 και 9.000 ευρώ για αυτήν του άρθρου 13. Οι προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 6, 11, 27 και 33 διεκδικούν 15.000 ευρώ για την εικαζόμενη παραβίαση του άρθρου 3 και 6.000 ευρώ για αυτήν του άρθρου 13. Οι προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 12, 13 και 28 ζητούν 12.000 ευρώ για την εικαζόμενη παραβίαση του άρθρου 3 και 6.000 ευρώ για αυτήν του άρθρου 13. Ζητούν να καταβληθούν τα ποσά απευθείας στον τραπεζικό λογαριασμό των εκπροσώπων τους.

144. Η κυβέρνηση αντιτίθεται σε αυτά τα αιτήματα. Παρατηρεί ότι ακόμη και αν υποτεθεί ότι το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 σχετικά με τις συνθήκες κράτησης στις κλειστές φυλακές, το αίτημά τους δεν θα έπρεπε να γίνει δεκτό λόγω της μικρής διάρκειας κράτησής τους στο κτίριο Α το οποίο λειτουργούσε ως κλειστή φυλακή και του χρόνου τους σε καθεστώς ανοιχτών φυλακών και ημελευθερίας.

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

145. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι διαπίστωσε παράβαση μόνο του άρθρου 13 της Σύμβασης σχετικά με τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αρ. 1, 2, 4, 6, 10 έως 14, 16, 17, 19, 20, 26 στις 28, 30 και 32 έως 34 και στο βαθμό που οι ισχυρισμοί τους αφορούσαν την περίοδο κράτησής τους στο τμήμα της φυλακής που λειτουργούσε ως κλειστή φυλακή.

146. Υπό αυτές τις συνθήκες, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις πληροφορίες που έχει στη διάθεσή του και αποφασίζοντας κατά τη δίκαιη κρίση του, όπως απαιτείται από το άρθρο 41 της Σύμβασης, θεωρεί ότι πρέπει να χορηγηθεί σε καθέναν από τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αρ. 1, 2, 4, 6, 10 έως 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30 και 32 έως 34 το ποσό των 2.000 ευρώ για ηθική βλάβη.

B. Έξοδα και δαπάνες

147. Οι προσφεύγοντες ζήτησαν επίσης 1.000 ευρώ ο καθένας για έξοδα και δαπάνες που καταβλήθηκαν ενώπιον των εθνικών αρχών και ενώπιον του Δικαστηρίου και για να καλύψουν εν μέρει τις αμοιβές των εκπροσώπων τους, με τους οποίους δήλωσαν ότι είχαν καταλήξει σε συμφωνία. Ζητούν επίσης τα ποσά αυτά να καταβληθούν απευθείας στον τραπεζικό λογαριασμό των εκπροσώπων τους.

148. Η Κυβέρνηση θεωρεί ότι τα ποσά που ζητούνται είναι υπερβολικά επειδή η προσφυγή υποβλήθηκε από πολλούς προσφεύγοντες και η διαδικασία που διεξήχθη ήταν μόνο γραπτή. Υποστηρίζει επίσης ότι οι προσφεύγοντες δεν προσκόμισαν κανένα επίσημο έγγραφο ικανό να αποδείξει ότι κατέβαλαν αμοιβές στους εκπροσώπους τους.

149. Το Δικαστήριο επαναλαμβάνει ότι η επιδίκαση εξόδων και δαπανών σύμφωνα με το άρθρο 41 της Σύμβασης προϋποθέτει ότι έχει διαπιστωθεί η ύπαρξή τους, η αναγκαιότητά τους και, επιπλέον, το εύλογο του ποσοστού τους (Ιατρίδης κατά Ελλάδα [ΓΚ], αρ. 31107/96, § 54, ΕΣΔΑ 2000-XI). Εν προκειμένω, επισημαίνει ότι οι προσφεύγοντες δεν προσκόμισαν κανένα τιμολόγιο που να πιστοποιεί τα έξοδα που καταβλήθηκαν ενώπιόν του. Ως εκ τούτου, οι αξιώσεις τους ως προς αυτό πρέπει να απορριφθούν (βλ. επίσης σχετικά Δικαίου και λοιποί κατά Ελλάδος, αρ. 77457/13, § 91, 16 Ιουλίου 2020, Κουρέας και λοιποί κατά Ελλάδα, αρ. 30030/15, § 106, 18 Ιανουαρίου 2018).

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

Γ. Τόκοι υπερημερίας

150. Το Συνέδριο κρίνει σκόπιμο να βασιστεί το επιτόκιο των τόκων υπερημερίας στο επιτόκιο της διευκόλυνσης οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας συν τρεις ποσοστιαίες μονάδες.

ΔΙΑ ΤΑΥΤΑ ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΟΜΟΦΩΝΑ,

1. *Κηρύσσει* τους ισχυρισμούς που αφορούν τους προσφεύγοντες που αναφέρονται με τους αριθμούς 1, 2, 4, 6, 10 έως 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30, 32 έως 34 για την περίοδο κράτησής τους σε χώρους φυλακής που λειτουργούσαν ως κλειστή φυλακή παραδεκτούς και το υπόλοιπο της αίτησης απαράδεκτο·
2. *Κρίνει* ότι δεν υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 3 της Σύμβασης.
3. *Κρίνει* ότι υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 13 σε συνδυασμό με το Άρθρο 3 της Σύμβασης.
4. *Κρίνει* ότι
  - (α) ότι το εναγόμενο κράτος θα καταβάλει σε καθέναν από τους προσφεύγοντες με τους αριθμούς αρ. 1, 2, 4, 6, 10 έως 14, 16, 17, 19, 20, 26 έως 28, 30, 32 έως 34, εντός τριών μηνών το ποσό των 2.000 ευρώ (δύο χιλιάδες ευρώ) πλέον κάθε ποσό που μπορεί να οφείλεται ως φόρος επί του ποσού αυτού, για ηθική βλάβη.
  - (β) ότι από την λήξη της εν λόγω περιόδου και μέχρι την πληρωμή, τα ποσά αυτά προσαυξάνονται με απλό επιτόκιο με επιτόκιο ίσο με αυτό της διευκόλυνσης οριακής χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας που ισχύει κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, προσαυξημένο κατά τρεις ποσοστιαίες μονάδες·
5. *Απορρίπτει* κατά τα λοιπά την αξίωση για δίκαιη ικανοποίηση.

Συντάχθηκε στα γαλλικά, στη συνέχεια κοινοποιήθηκε γραπτώς την 19^η Μαΐου 2022, κατ' εφαρμογή του άρθρου 77 §§ 2 και 3 του κανονισμού

AttilaTeplán
α.κ. Αναπληρωτή Γραμματέα

Krzysztof Wojtyczek
Πρόεδρος

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Αρ.	Όνομα ΕΠΩΝΥΜΟ	Υπηκοότητα
1	Κωνσταντίνος ΖΩΓΡΑΦΟΣ	ελληνική
2	Αθανάσιος ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ	ελληνική
3	Almano BANUSLARI	αλβανική
4	Γεώργιος ΜΠΑΤΖΑΛΗΣ	ελληνική
5	Τζώνης ΜΠΟΖΙΔΗΣ	ελληνική
6	Danail CHERVENKOV	βουλγαρική
7	Πρόδρομος ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΔΗΣ	ελληνική
8	Δημήτριος ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ	ελληνική
9	Φώτιος ΦΩΤΑΚΗΣ	ελληνική
10	Sokol FRROKU	αλβανική
11	Abdoulahi GOUGHAY	σομαλική
12	Στυλιανός ΓΟΥΣΗΣ	ελληνική
13	Rudin IDRIZI	αλβανική
14	Παναγιώτης ΚΑΡΑΤΖΟΥΝΗΣ	ελληνική
15	Shpetin KECI	αλβανική
16	Eihadie-Lamarana KEITA	Γουινέας
17	Amni KELLEZI/KLEZ	αλβανική
18	Ervin KUMURIJA-KUMURIJA	αλβανική
19	Gani KURTI	αλβανική
20	Emilian LAMKOLLARI	αλβανική
21	Φωτο ΛΕΡΝΟ	αλβανική
22	Τρύφων ΛΙΟΥΝΗΣ	ελληνική
23	Luftim LUFİ	αλβανική
24	Saimir MUSAJ	αλβανική
25	Τζεβάτ ΝΑΖΙΦΟΓΛΟΥ	ελληνική
26	Michael-Emeka OSIGWE	νιγηριανή
27	Alehander-Aleksander PİLA-PYLLA	αλβανική

ΕΠΙΣΗΜΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Μοναδικός σειριακός αριθμός: 6pJCOm8Nuqz8REJh-D54Jg

28	Δημήτριος ΣΑΜΑΡΑΣ	ελληνική
29	Ervis TANKA	αλβανική
30	Bilbil TOTA	αλβανική
31	Φώτιος ΤΣΑΚΑΣ	ελληνική
32	Χρήστος ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	ελληνική
33	Ανδρέας ΒΕΣΗΜ	ελληνική
34	Βασίλειος ΖΑΓΚΑΣ	ελληνική

Ακριβής μετάφραση από το συνημμένο γαλλικό έγγραφο.

Αφροδίτη Μαρίνα Ξύλινου

Πιστοποιημένη Μεταφράστρια Υπουργείου Εξωτερικών, Ελληνική Δημοκρατία

Αρ. μητρώου 098